

Andrzej Janeczek

(the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, Poland)

<https://orcid.org/0000-0003-2867-0076>

e-mail: a.janeczek@iaepan.edu.pl

Podwójny łacińsko-ruski dokument z Medyki (1404) – przejaw polityki językowej w powiększonej Koronie

*Double Latin-Ruthenian Document from Medyka (1404) – a Manifestation
of Language Policy in the Enlarged Crown of Poland*

ABSTRACT

In 1404, a court was held, attended by 31 representatives of the nobility of Red Ruthenia, a country recently incorporated into the Crown of Poland. The judgement was written in two parallel documents, issued in Latin and Ruthenian. The two parchments were joined and sealed together. The unique form of the double diploma raises the question, for what purpose were two versions issued that were different in language but identical in content and equivalent in substance? An attempt at an answer is preceded by a consideration of the circumstances of the case, including an analysis of the composition of the nobility sitting in court. The list of arbitrators in both versions was arranged in

PUBLICATION INFO					
				e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060	
THE AUTHOR'S ADDRESS: Andrzej Janeczek, the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, 105 Avenue „Solidarność”, Warsaw 00-140, Poland					
SOURCE OF FUNDING: Statutory Research of the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences					
SUBMITTED: 2024.03.07	ACCEPTED: 2024.04.30	PUBLISHED ONLINE: 2024.10.22			
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh			EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl		
 DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS			 EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES		

two groups. One of the included newcomers arriving in Ruthenia from the West, the other natives – local boyars. They belonged to two separate cultural circles, the Western, Catholic, and the Eastern, Orthodox. The culturally different issuers performed together, but preserving their own literary traditions. The document may stand as a testimony to the simultaneous use of both languages and alphabets in the era following the annexation of Red Ruthenia. The fact that it was drawn up in two languages is justified by the choice of Ruthenian and Cyrillic as an alternative language and script of the new power in the region; the separation of the issuers is due to the cultural duality of the Red Ruthenian nobility; the joint authentication of equivalent versions corresponds to the status equation of knights and boyars. The bilingualism and digraphia of official literacy are attested by other, but already single documents issued in Ruthenian between 1350 and 1430.

Key words: Red Ruthenia, language policy, bilingualism, digraphia, Ruthenian language, Ruthenian documents, late medieval Poland

STRESZCZENIE

W 1404 r. odprawiony został sąd, w którym wzięło udział 31 przedstawicieli szlachty Rusi Czerwonej. Wyrok został spisany w dwóch paralelnych dokumentach, wystawionych w języku łacińskim oraz ruskim. Oba pergaminy zostały złączone i wspólnie opieczątowane. Unikatowa forma podwójnego dyplomu wywołuje pytanie, w jakim celu zostały wydane dwa różnojęzyczne, lecz identyczne w treści i ekwiwalentne dokumenty? Próbę odpowiedzi poprzedza rozpatrzenie okoliczności sprawy, w tym analiza składu szlachty zasiadającej w sądzie. Lista arbitrów w obu wersjach ułożona została w dwóch grupach. W jednej znaleźli się przybysze napływający na Ruś z Zachodu, w drugiej indygeni – miejscowi bojarzy oraz rycerstwo wołoskie. Podstawowym kryterium podziału była przynależność do dwóch osobnych kręgów kulturowych – zachodniego, katolickiego, oraz wschodniego, prawosławnego. Oto różni kulturowo wystawcy wystąpili razem, zachowując własne tradycje piśmiennicze. Dokument jest świadectwem jednoczesnego używania obu języków i alfabetów w okresie po aneksji Rusi Czerwonej. Fakt, że został sporządzony w dwóch wersjach językowych, jest uzasadniony wyborem języka ruskiego i cyrylicy jako alternatywnego języka i pisma nowej władzy; rozdzielenie wystawców wynika z dwoistości kulturowej czerwonoruskiej szlachty; złączenie pergaminów i wspólne uwierzytelnienie równoważnych wersji odpowiada zrównaniu statusu rycerstwa i bojarów. Bilingwizm i digrafię oficjalnej piśmienności potwierdzają inne, już pojedyncze dokumenty wystawiane w języku ruskim w latach 1350–1430.

Słowa kluczowe: Ruś Czerwona, polityka językowa, bilingwizm, digrafia, język ruski, dokumenty ruskie, późnośredniowieczna Polska

SĄD: WYROK, DOKUMENT I JEGO OSOBLIWOŚCI

Jesienią 1404 r. Władysław Jagiełło odbywał doroczny objazd po ziemiach zachodniej Rusi. Kraj był świeżym ciągle aneksem Korony, mimo że od wydarzeń, które zaprowadziły zmianę polityczną, czyli upadku księstwa halicko-wołyńskiego (1340), wypraw Kazimierza Wielkiego i ustanowienia polskich rządów (1349–1352), upłynęło kilkadziesiąt

lat. Jednak ostateczne i trwałe już przyłączenie, po przejściu Rusi pod zwierzchność Andegawenów, po krótkich okresach władztwa księcia Władysława Opolczyka (1371–1378) i administracji sprawowanej przez starostów węgierskich, nastąpiło dopiero w wyniku wyprawy królowej Jadwigi na początku 1387 r. Pół roku po tej ekspedycji Jagiełło przeprowadził pierwszy objazd Rusi, manifestując odzyskanie dzielnicy dla Korony. Wkrótce stałe objazdy ziem ruskich weszły w system regularnych podróży monarchy, stosowany jako forma zarządu państwem. Doszło do takiej podróży i w 1404 r.; król, jadąc wówczas z Kamieńca Podolskiego, udał się do stołecznego Lwowa, stąd podążył do Gródka, zawadzając o Dobrostan, później wyruszył do Medyki, z niej do pobliskiego, oddalonego o 13 km Przemyśla i następnie obrał drogę powrotną przez Krosno do Małopolski¹. Podczas pobytu w Medyce odprawiony został 19 października sąd królewski. Wydany wówczas werdykt został spisany w dwóch zestawionych ze sobą dokumentach, łacińskim i ruskim, które przetrwały do dziś.

Oba dokumenty są sformułowane jasno i zwięźle, na pozór nie rodzą pytań czy wątpliwości w przedmiocie samego wydarzenia, czyli wyroku sądowego, który zapadł tego dnia. Biorący udział w posiedzeniu asesory, a mianowicie Maciej, biskup przemyski Kościoła katolickiego, i Atanazy, biskup przemyski Kościoła prawosławnego, Jan z Tarnowa, wojewoda krakowski i starosta ruski, pięciu innych dostojników królestwa oraz wykazani imiennie *nobiles et terrigene terre Russie* ogłosili, iż jednomyślnie rozstrzygnęli spór między Władysławem, królem polskim, a Jadwigą, wdową po Ottonie z Pilicy, wojewodzie sandomierskim, i jej córką Elżbietą, przysądżając królowi miasto Tyczyn z dystryktem Zalesie. Wyrok został wydany z warunkiem, że król zwróci im obu 500 grzywien, za które dobra miały zostać kupione².

W spór były zaangażowane osobistości wyjątkowe: z jednej strony występował w nim król, z drugiej rodzina Ottona z Pilicy, jednego z najbardziej wpływowych panów małopolskich, pierwszego starosty Rusi, najważniejszego dygnitarza dzielnicy, powołanego na ten urząd zaraz po podboju (przed 18 sierpnia 1351 r.)³, a więc wdowa Jadwiga, pochodząca

¹ A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, wyd. 2, Warszawa 2015, s. 37 i nn., 58. Obecność króla w Medyce jesienią 1404 r. nie jest co prawda poświadczona wprost, ale dowody pośrednie pozwalają przyjąć to za pewne.

² *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 4, 1386–1450, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1905, nr 1084; В. Розов, *Українські грамоти*, t. 1, XIV в. і перша половина XV в., Київ 1928, nr 38.

³ Pod tą datą Otto wystąpił po raz pierwszy jako starosta ziemi ruskiej – О. Купчинський, *Забуті та невідомі староукраїнські грамоти XIV – першої половини XV ст.*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка” 1997, 233, s. 333–359, nr 1. Następne odnotowanie

z możnego rodu Leliwitów, panów na Melsztynie, siostra Spytka, oraz córka Elżbieta, żona – kolejno – Wisła Czambora ze Śląska, Jana Jiścińskiego z Moraw i – wówczas – Wincentego Granowskiego, kasztelana nakielskiego⁴. To, że Jadwiga Pilecka była matką chrzestną Jagiełły, gdy ten przyjmował wiarę katolicką w 1386 r., zaś Elżbieta, po owdowieniu, została w 1417 r. jego żoną i królową Polski, ze sprawą nie miało nic wspólnego. Dystrykt Zalesie, a po lokacji Tyczyna (1368), który stał się od razu nowym ośrodkiem tego terytorium – włość tyczyńska, usytuowana była na starej granicy rusko-polskiej i należała do ziemi sanockiej⁵. Od północy stykała się z włością rzeszowską Rzeszowskich, potomków Jana Pakosławica ze Stróżysk⁶, od południa z włością bachórską Kmitów⁷, od wschodu łączyła się z należącą również do Pileckich włością łańcucką i kluczem kańczuckim. Granica zachodnia włości była jednocześnie granicą Rusi Czerwonej z ziemią sandomierską. Dobra nie były wielkie, na początku XV w. składały się z niewielkiego miasta, Tyczyna, oraz kilkunastu wsi⁸, lecz ich wartość brała się z korzystnego położenia blisko głównego traktu małopolsko-ruskiego, a przede wszystkim z sąsiedztwa z innymi dobrami ruskimi Pileckich, z którymi tworzyły rozległe latyfundiów, oraz z możliwości rozbudowy tej majątności poprzez kolonizację.

w 1352 r., *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4, *Dokumenty z lat 1211–1400*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, nr 943; O. Купчинський, *op. cit.*, nr 2. Rok 1351 został podany w wykazie *Urzednicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Przyboś, Wrocław 1987, nr 1149a, ale z innego, pomyłonego i źle datowanego źródła. O Ottonie pisali m.in.: B. Wyrozumka, *Otto z Pilicy*, w: *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 24, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, s. 634–635; J. Kurtyka, *Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*, Kraków 1997, s. 78 i nn.; A. Marzec, *Urzednicy małopolscy w otoczeniu Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*, Kraków 2006, s. 256 i nn.

⁴ J. Sperka, *Elżbieta z Pilicy Granowska i król Władysław Jagiełło. Kulisy wielkiej miłości*, w: *Miłość w czasach dawnych*, red. B. Możejko, A. Paner, Gdańsk 2009, s. 107–119; K. Niemczyk, *Kilka uwag do genealogii Elżbiety Pileckiej-Granowskiej i jej rodziny*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2009, 1 (5), s. 138–151.

⁵ Dopiero przed połową XV w. zaczęto ją zaliczać do ziemi przemyskiej (*in oppido suo Thiczin districtus Przemisliensis*) – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Metryka Koronna [dalej: MK], sygn. 10, k. 3, 1447 r.

⁶ O zasięgu włości rzeszowskiej J. Kurtyka, *Osadnictwo średniowieczne. Początki osady i miasta*, w: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, red. F. Kiryk, Rzeszów 1994, s. 143 i nn.

⁷ W 1403 r. Jadwiga Pilecka toczyła spór o granice dóbr tyczyńskich z właścicielem Bachorza, Piotrem Kmitą z Wiśnicza (*Zapiski sądowe województwa sandomierskiego z lat 1395–1444*, wyd. F. Piekosiński, w: *Archiwum Komisji Prawniczej*, t. 8, cz. I, Kraków 1907, nr 308).

⁸ В. Михайловський, *За що сперечалися король Владислав II Ягайло з Ядвіґою Пилецькою та Ельжбетой Грановською: справа Тичина й околиць 1404 р.*, „Ruthenica” 2022, 17, s. 57–69.

Dobra ruskie, wraz z włością pilicką w Małopolsce oraz innymi posiadłościami, czyniły z Elżbiety, jedynej spadkobierczyni Ottona, znakomitą partię małżeńską; w takim świetle stawał jej trzykrotne zamążpójścia Jan Długosz⁹.

Jednak spór, jego przedmiot czy ranga występujących przed sądem stron to nie wszystkie przyciągające uwagę okoliczności tego wydarzenia. Intrygująca jest pisemna forma wyroku, który wydał sąd. Sporządzone zostały dwa paralelne dokumenty, oba na pergaminie, jeden w języku łacińskim i takimż alfabecie, drugi w języku ruskim i alfabecie cyrylicy, które spięto ze sobą poprzez przywieszenie pieczęci, umocowanych na paskach pergaminowych; paski przewleczono przez wycięcia na zakładkach. W ten sposób oba dokumenty zostały fizycznie złączone ze sobą; łaciński znalazł się na wierzchu, ruski na spodzie. Oba są dobrze czytelne; pierwszy został spisany wprawnym pismem dokumentowym, drugi nie mniej wyrobionym półustawem. Dokument łaciński ma ozdobny inicjał, ruski jedynie powiększoną pierwszą literę, w którą wpisano mały krzyżyk w roli zredukowanego chryzmonu. *In dorso* dokumentu ruskiego naniesiono różnym pismem trzy krótkie registry i datę *Anno 1404* oraz zamieszczono notkę *R-ta (Registrata)*, ślad rejestracji dokumentu przez rewizorów Archiwum Koronnego, a także sygnatury archiwalne (ryc. 1–3). Pieczęci miało być pierwotnie 30, zawieszonych na 23 paskach pergaminowych (na 7 paskach wisiały po 2 pieczęcie); z nich zachowało się 8, pozostałe są wykruszone, ułamane bądź ich brakuje. Dokument został złożony w Archiwum Koronnym na Zamku Królewskim na Wawelu, po inwentaryzacjach znalazł się w dziale „palatinatus Russiae”. Został wpisany do kopiariusza Jana Łaskiego (1505), zregestrowany w inwentarzu Marcina Kromera (1551), później wciągnięty do inwentarza Jana Zamoyskiego (1567–1569) oraz do kolejnych wykazów. Po rozbiorach trafił do Biblioteki Poryckiej Tadeusza Czackiego, a z niej do Puław, w grupie 480 pergaminów, głównie pochodzących z Archiwum Koronnego, w 1818 r. zakupionych przez Czartoryskich; dziś znajduje się w Bibliotece ich fundacji w Krakowie¹⁰.

⁹ *Joannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, liber X–XI, 1406–1412; liber XI, 1413–1430; liber XI–XII, 1431–1444, Varsaviae 1997–2001 [dalej: Długosz, *Annales*], liber XI, s. 72–73.

¹⁰ Biblioteka Czartoryskich, perg. 272; zob. *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Czartoryskich w Krakowie*, cz. 1, *Dokumenty z lat 1148–1506*, oprac. W. Szelińska, J. Tomaszewicz, Kraków 1975, nr 300. W kopiariuszu Jana Łaskiego podano *in extenso* dokument łaciński, przemilczając istnienie ruskiego (Biblioteka Kórnicka, rkps 203, k. 81–82). W inwentarzu Jana Zamoyskiego zamieszczono trzykrotnie obszerne streszczenie łacińskie, tym razem dostrzegając podwójną formę dyplomu: *Litterae nobilium et terrigenarum Russiae binae simul obsignatae, unae Russicae, aliae Latinae* (AGAD, Archiwum Zamoyskich, sygn.

Ryc. 1. Dyplom z 19 października 1404 r., dokument iaciński (Biblioteka Czartoryskich, perg. 272)

Ryc. 2. Dyplom z 19 października 1404 r., dokument ruski (Biblioteka Czartoryskich, perg. 272)

Ryc. 3. Dyplom z 19 października 1404 r., odwrocie dokumentu ruskiego (Biblioteka Czartoryskich, perg. 272)

Dyplom jest znany, był wydawany, ale – co znamienne – zawsze osobno; nigdy nie ogłoszono obu wersji razem. Dokument łaciński wydał Franciszek Piekosiński w 1905 r., poprawnie, wyłącznie z jednym mylnym odczytem miana jednego z asesorów¹¹, dokument ruski był publikowany wcześniej, najpierw przez Nikołaja Kostomarowa (1863), w sposób dzisiaj niezadowolający, i parokrotnie później w kilku zbiorach źródeł, skończywszy na najlepszej edycji Volodymira Rozova (1928)¹², jednak pozbawionej nawet napomknienia o istnieniu łacińskiego odpowiednika. Wydawcy rosyjscy i ukraińscy pomijali fakt istnienia wersji łacińskiej lub uznawali ją za wtórną, za tłumaczenie wersji ruskiej, a tym samym niewartą uwagi. Interesowała ich wersja ruska jako zabytek językowy, materiał do badań filologicznych, także jako zabytek piśmiennictwa staroruskiego, stanowiący przedmiot studiów paleograficznych i dyplomatycznych. Z kolei w polskiej historiografii znana była wersja łacińska, z której czerpano informacje o historii lokalnej, o Tyczynie i jego okręgu, czy o rodzinie Pileckich i burzliwym życiu Elżbiety Granowskiej. Wykorzystywano ponadto podaną w dyplomie listę asesorów do przykładowego zobrazowania złożonego składu szlachty czerwonoruskiej na przełomie XIV i XV w.¹³ To, co najbardziej frapujące, podwójna forma, zostało zignorowane i nigdy dotąd niepoddane rozpatrzeniu. Dopiero niedawno dyplom stał się przedmiotem poszerzonego zainteresowania¹⁴.

32, s. 20–21, 95–96, brulion s. 572–573). W czasie inwentaryzowania Archiwum Koronnego przez Jana Zamoyskiego doliczono się 23 zachowanych pieczęci (tylko podano przy rejestrach); zostały one opisane osobno w dziale „Adnotationes spectantes ad familias” (AGAD, Archiwum Zamoyskich, 33, s. 691–692; edycja: F. Piekosiński, *Jana Zamoyskiego notaty heraldyczno-sfragistyczne*, w: idem, *Studia, rozprawy i materiały z dziedziny historii polskiej i prawa polskiego*, t. 7, Kraków 1907, s. 85–87). Z tego opisu jednak wynika, że pieczęci było wówczas 24. Materiał sfragistyczny został pod koniec XIX w. skopiowany w Kartotece pieczęci królów, książąt, biskupów, szlachty i urzędników polskich (Muzeum Narodowe w Krakowie, rkps 1713, materiały Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie), a niedawno stał się przedmiotem analiz w monograficznym opracowaniu herbów rycerstwa czerwonoruskiego (O.A. Однороженко, *Родова геральдика Руського королівства та Руських земель Корони Польської XIV–XVI ст.*, Харків 2009).

¹¹ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 4, nr 1084. Błędnie odczytano miano jednego z wystawców (*Wolczco Ciczmicz* zamiast *Cuzmicz*). Mylny jest ponadto opis pieczęci (miało ich być pierwotnie 26 na 23 paskach, w tym na 3 paskach po 2); przekaz Jana Zamoyskiego przeczy temu. Nacięć na zakładkach jest rzeczywiście 23, jednak pasków z podwójnie umocowanymi pieczęciami było co najmniej 7.

¹² *Акты относящиеся к истории Южной и Западной России*, t. 1, Санкт Петербург 1863, nr 9; B. Розов, *op. cit.*, nr 38.

¹³ М. Грушевський, *Історія України-Руси*, t. 6, Київ–Львів 1907, s. 236 i n.

¹⁴ A. Janeczek, *Dokumenty ruskie (gramoty) w systemie sprawowania rządów nad wschodnimi ziemiami Korony (panowanie Kazimierza Wielkiego, Władysława Opolczyka i Władysława*

Podwójna forma nadaje dyplomowi charakter unikat. Jest on dwujęzyczny, ale nie to stanowi o jego wyjątkowości. Dokumenty dwujęzyczne to całkiem licznie reprezentowana kategoria w produkcji kancelaryjnej w Europie i na jej obrzeżach. Kancelarie rozmaitych urzędów były przygotowane do pracy z wieloma językami i pismami, zwłaszcza w strefach przenikania kultur, religii i etnosów, w których pielęgnowane były różne tradycje piśmiennicze¹⁵. Poza zjawiskami interakcji między językami wernakularnymi dochodziło też do rywalizacji łaciny z nimi¹⁶.

Dokumenty dwujęzyczne to przy tym kategoria szeroka, obejmująca te zawierające tekst zapisany w dwóch językach, ale niekoniecznie identyczny; również formy takich dokumentów mogą być rozmaite (oryginały, dokumenty interpolowane, widymaty i inserty, kopie nieuwierzytelnione). Są wśród nich hybrydy i teksty makaroniczne, będące efektem przełączania kodu językowego (jedne fragmenty dokumentu spisano w jednym języku, inne w drugim – ale nie chodzi tu o drobne wtręty poprzedzane np. przysłówkiem *vulgariter*), oraz dokumenty z formułami poświadczającymi podanymi w innym języku i alfabecie

Jagiello), referat, VI Kongres Mediewistów Polskich we Wrocławiu, 2018; В. Михайловський, *За що сперечалися*, s. 57 i nn.; idem, *Іменування та письмове означення осіб у пізньосередньовічних документах на прикладі двомовного акта від 19 жовтня 1404 р.*, „Український історичний журнал” 2022, 1, s. 137–153; autor zapowiada też dalsze studia.

¹⁵ Z braku miejsca przywołuję jedynie niektóre prace, w których to zagadnienie podejmowano: V. Uhlřřov, *K problematyce esky psaných listin pedhusistsk doby*, „Sbornk archivnch prac” 1964, 14, 1, s. 174–237; A.J. Armstrong, *The Language Question in the Low Countries: The Use of French and Dutch by the Dukes of Burgundy and their Administration*, w: *Europe in the Late Middle Ages*, red. J.R. Hale, J.R.L. Highfield, B. Smalley, London 1965, s. 386–409; I. Hlavceek, *Dreisprachigkeit im Bereich der Bohmischen Krone: Zum Phanomen der Sprachbenutzung im bohmischen diplomatischen Material bis zur hussitischen Revolution*, w: *The Development of Literate Mentalities in East Central Europe*, red. A. Adamska, M. Mostert, Turnhout 2004, s. 289–310; T. Jurek, *Jzyk sredniowiecznych dokumentw slaskich*, „Kwartalnik Historyczny” 2004, 111, 4, s. 29–45; R. Sharpe, *Peoples and Languages in Eleventh- and Twelfth-Century Britain and Ireland: Reading the Charter Evidence*, w: *The Reality behind Charter Diplomatic in Anglo-Norman Britain*, red. D. Broun, Glasgow 2011, s. 1–119; G. Dodd, *Trilingualism in the Medieval English Bureaucracy: The Use – and Disuse – of Languages in the Fifteenth-Century Privy Seal Office*, „Journal of British Studies” 2012, 51, 2, s. 253–283; *Kanzleisprachenforschung. Ein internationales Handbuch*, red. A. Greule et al., Berlin 2012; J. Becker, *Charters and Chancery under Roger I and Roger II*, w: *Norman Tradition and Transcultural Heritage. Exchange of Cultures in the ‘Norman’ Peripheries of Medieval Europe*, red. S. Burkhardt, T. Foerster, London 2016, s. 79–95.

¹⁶ Znakomite wprowadzenie do obfitej literatury przedmiotu daa A. Adamska, *Od łaciny do jzykw wernakularnych – i z powrotem. Jzyk dokumentu sredniowiecznego w swietle nowszych bada*, w: *Kultura pisma w sredniowieczu. Znane problemy, nowe metody*, red. A. Adamska, P. Kras, Lublin 2013, s. 51–99.

(łacińsko-hebrajskie, łacińsko-arabskie). W skład tej kategorii wchodzi też przekłady zamieszczane na tej samej karcie poniżej tekstu oryginalnego, a pośród nich chirografy (dwie wersje na jednej karcie, rozdzielane np. zygzakiem i przecięte wzdłuż niego; osiągały ważność po ich zestawieniu ze sobą) albo przekłady wstawiane w interlinii oryginalnego dokumentu. Inny rodzaj tej kategorii przedstawiają przekłady sporządzane w formie widymatu lub w postaci notarialnych kopii (w hebrajskim nosiły one nazwę *hatpasah*, 'translatum')¹⁷.

Spośród dokumentów dwujęzycznych wyodrębniają się – jako typ szczególny – dokumenty paralelne, a więc tego samego wystawcy, przekazujące osobno, lecz z tą samą mocą prawną, tę samą treść w różnych językach i czasem w różnych alfabetach¹⁸. Należą do tej grupy dokumenty o osobnej ekspedycji, a także dokumenty podwójne, ekspediowane łącznie po wspólnym uwierzytelnieniu¹⁹. Pierwszy przypadek stanowią na przykład akty homagialne książąt litewskich, składane Jagielle i Jaddwidze jako królom Polski oraz Koronie Polskiej po unii polsko-litewskiej 1385 r., spisane w języku ruskim i łacińskim (np. dokument księcia Semena Lingwena, wystawiony w języku łacińskim 25 kwietnia 1389 r. w Sandomierzu, oraz drugi, wystawiony w tym dniu i miejscu, w języku

¹⁷ J. Olszowy-Schlanger, *The Money Language: Latin and Hebrew in Jewish Legal Contracts from Medieval England*, w: *Studies in the History of Culture and Science. A Tribute to Gad Freudenthal*, Leiden 2011, s. 233–250; E. De Visscher, *Hebrew, Latin, French, English: Multilingualism in Jewish-Christian Encounters*, w: *Multilingualism in Medieval Britain (c. 1066–1520). Sources and Analysis*, red. J.A. Jefferson, A. Putter, Turnhout 2013, s. 89–103; R. Ingham, *Language-Mixing in Medieval Latin Documents: Vernacular Articles and Nouns*, w: *Multilingualism*, s. 105–119; R. Winer, *Jews in and out of Latin Notarial Culture: Analyzing Hebrew Notations on Latin Contracts in Thirteenth-Century Perpignan and Barcelona*, w: *Entangled Histories. Knowledge, Authority, and Jewish Culture in the Thirteenth Century*, red. E. Baumgarten, R. Mazo Karras, K. Mesler, Philadelphia 2017, s. 113–133; M.J. Perry, *Hatpasah – Jewish translated documents from medieval Catalonia: formulae, law and society*, „*Journal of Medieval Iberian Studies*” 2018, 10, 2, s. 167–194; idem, *A Cultural History of Bilingual Charters from Catalonia: Language and Identity*, „*The Jewish Quarterly Review*” 2021, 111, 2, s. 185–210.

¹⁸ A. Adamska, *Od łaciny*, s. 89 i nn. Dokumenty paralelne bywały przedmiotem studiów filologicznych, vide: U. Schulze, *Lateinisch-deutsche Parallelurkunden des 13. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Syntax der mittelhochdeutschen Urkundensprache*, München 1975; K. Gärtner, G. Holtus, *Die erste deutsch-französische ‚Parallelurkunde‘. Zur Überlieferung und Sprache der Straßburger Eide*, w: *Beiträge zum Sprachkontakt und zu den Urkundensprachen zwischen Maas und Rhein*, red. K. Gärtner, G. Holtus, Trier 1995, s. 97–127 (non visi).

¹⁹ Za dokumenty podwójne (*double documents*, *Doppelurkunden*) uznaje się często pojedyncze dokumenty zawierające tekst przekładu zamieszczony obok, poniżej lub powyżej tekstu prymarnego bądź na odwrociu, nawet skrócony. Rezerwuję jednak to określenie dla dokumentów paralelnych, złączonych i wspólnie uwierzytelnionych, jak w przypadku dyplomu z Medyki.

ruskim)²⁰, akt hołdowniczy wojewody mołdawskiego Eliasza (dokument łaciński z 3 czerwca 1433 r., ruski z 5 czerwca tego roku)²¹ i niektóre inne dokumenty mołdawskie (zapis dożywocia dla Ryngałły, córki Kiejstuta, byłej żony wojewody Aleksandra Dobrego z 1421 r., w wersji łacińskiej i ruskiej)²². Drugi natomiast przypadek, dokumentu podwójnego, dzięki tej formie jednostkowy chyba pośród zachowanych wytworów kancelarii ówczesnie działających w Polsce, wyznacza sobą dyplom z Medyki. Są to w rzeczy samej dwa równorzędne dokumenty o tej samej treści, niepodporządkowane jeden drugiemu; trudno nawet określić, analizując wstępnie ich różne znamiona, który mógłby być protografem. Nie jest to zatem właściwy transfix²³, definiowany w dyplomatyce jako grupa dokumentów utworzona przez nałożenie dwóch (lub więcej) odmiennych aktów, wspólnie opieczętowanych, z których jeden stanowi podstawę prawną drugiego²⁴. Z transfixem dyplom medyki ma niewiele wspólnego: jedynie dołączenie dokumentów do siebie i ich przeszywanie paskami do umocowania pieczęci. Poza tą cechą zewnętrzną wszystkie inne właściwości odróżniają go: oba powiązane ze sobą dokumenty są ekwiwalentne i w treści bliźniacze, a dzieli je tylko język przekazu.

Powstaje pytanie, w jakim celu zostały wydane dwa różnojęzyczne, lecz identyczne w zasadzie dokumenty? Dlaczego, w czym interesie, w zaspokojeniu jakiej potrzeby wykonano podwójną pracę? Dlaczego

²⁰ *Akta unii Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków 1932, nr 25–28; O. Balzer, *Stosunek Litwy do Polski*, w: idem, *Pisma pośmiertne*, t. 3, Lwów 1937, s. 261–313.

²¹ AGAD, perg. 5315, 5316; *Материалы для истории взаимных отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции в XIV–XVI вв.*, собр. В.А. Уляницкий, Москва 1887, nr 30; *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. 1, p. 2: 1346–1450, wyd. E. Hurmuzaki, N. Densușianu, Bucuresci 1890, nr 482, 665 (mylnie jako 645).

²² AGAD, perg. 5308, 5309; *Материалы*, nr 25; *Documente*, vol. 1, p. 2, nr 424, 659. O językach używanych w kancelarii mołdawskiej i wołoskiej M. Cazachu, *La Chancellerie des principautés valaque et moldave (XIVe–XVIIIe siècles)*, w: *Kanzleiwesen und Kanzleisprachen im östlichen Europa*, red. C. Hannick, „Archiv für Diplomatik”, Beiheft 6, Köln 1999, s. 87–127.

²³ Jak chciałby Stanisław A. Sroka, który – omawiając ten typ dokumentów – w dyplomie z Medyki widzi pomyłkowo transfix dokumentu biskupa łacińskiego i dokumentu władzyki prawosławnego, vide: idem, *Transfixum – przykład niecodziennego średniowiecznego dokumentu*, w: *Miasta – ludzie – instytucje – znaki. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesor Bożenie Wyrozumskiej w 75. rocznicę urodzin*, red. Z. Piech, Kraków 2008, s. 539–550, tu s. 543.

²⁴ „Un groupe de documents formé par la superposition de deux (ou plusieurs) actes dont l’un est la justification de l’autre, et qui sont scellés d’un même sceau dont les attaches sont passées à travers les deux pièces” (*Vocabulaire international de la diplomatie*, red. M.M. Cárcel Ortí, València 1994, s. 35, nr 71; <https://www.cei.lmu.de/VID/#71> [dostęp: 1.03.2024]).

zastosowano niezwykłą formę wspólnej ekspedycji? Próbując dać odpowiedź, wypada najpierw rozpoznać okoliczności tego wydarzenia. Na wstępie zajmijmy się miejscem obrad oraz ich przedmiotem.

MIEJSCE: DWÓR W MEDYCE

Medyka jako miejsce roków i wystawienia dokumentu pojawiła się nieprzypadkowo; za panowania Jagiełły funkcjonowała jako stacja królewska. Utrzymywała wówczas ważną pozycję w systemie regularnych objazdów królestwa, natomiast nie odgrywała roli w systemie zarządu terytorialnego ani jako nadrzędny ośrodek domeny ziemskiej panującego²⁵. Była wsią z cerkwią, aż do połowy XVI w. nie miała kościoła parafialnego²⁶.

Dwór medycki należał do ulubionych rezydencji wiejskich króla. Na Rusi Czerwonej były jeszcze dwa inne podobne miejsca, Dobrostan i Ozimina, aczkolwiek odwiedzane rzadziej, zwłaszcza ta druga (dopiero po odebraniu Melsztyńskiego dóbr samborskich w 1412–1413 r.). W swoim corocznym objeździe Rusi, zazwyczaj odbywanym jesienią, Jagiełło z reguły nie pomijał Medyki. Udokumentowanych pobytów w niej jest 27, począwszy od 1394 r., aż po feralny przyjazd wyjątkowo mroźną wiosną 1434 r.²⁷, gdy król przeziębił się, słuchając w lesie słowika, „by nasycić uszy słodkim, pełnym czaru dźwiękiem”, co szeroko opisał Jan Długosz²⁸. Dostał gorączki, czyli febry w ówczesnej terminologii medycznej, i miesiąc później zmarł w pobliskim Gródku. Motyw nieszczęsnych dla króla następstw zasiedzenia się na ptasim koncercie prędko zaważadnął wyobraźnię zbiorową i utrwalił się w pamięci społecznej, jak świadczy ukute na jego podstawie powiedzenie²⁹.

²⁵ Klucz medycki starostwa przemyskiego wyodrębnił się w drugiej połowie XVI w. jako starostwo niegrodowe (K. Arłamowski, *Klucz medycki starostwa przemyskiego w XVI wieku*, w: *Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcone prof. dr. Franciszkowi Bujakowi*, Lwów 1931, s. 133–164; K. Chłapowski, *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795*, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2017, s. 223 i nn.).

²⁶ G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVI wieku*, Lublin 2013, s. 342.

²⁷ A. Gąsiorowski, *Itinerarium*, s. 133 i n.

²⁸ Długosz, *Annales*, liber XI–XII, s. 114; *Jana Długosza Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 11–12, 1431–1444, Warszawa 2004, s. 131.

²⁹ Dwadzieścia trzy lata później w Medyce – wtedy była tu już tylko wiejska rezydencja starosty przemyskiego – pracował Stanisław Jacobi z Koźmina. Przepisywał łaciński traktat medyczny, notabene o febrze, a w jego zakończeniu pozwolił sobie na żarcik. Dodał formułę datacyjną z polską głosą „Datum in Medica słuchayącz ptaschka słowika” (Egyetemi Könyvtár, Budapeszt, Cod. Lat. 87, k. 201v; P. Tóth, *Catalogus codicum Latinorum*

Pobyty w sielskiej Medyce miały niewątpliwie charakter rekreacyjny, te jesienne przypadły na okres polowań, ale służyły przede wszystkim pełnieniu rządów. Co prawda Jan Długosz inaczej układał priorytety, twierdząc, że król przedkładał polowania nad obowiązki publiczne, dopuszczając się ich lekceważenia i zaniedbywania, jednak tę opinię trzeba brać *cum grano salis*³⁰. Jagiełło, prawdziwy *rex ambulans*, regularnie objeżdżał królestwo, okazując tym swoją władzę i sprawując rządy. Wobec słabości lokalnej administracji i sądownictwa system objazdowy, umożliwiający dobre rozeznanie spraw, ich osobiste doglądanie, bezzwłoczne działanie i interwencję obecnego na miejscu monarchy, był adekwatną do warunków formą organizacji zarządu państwem.

Ważne też były bezpośrednie kontakty z przedstawicielami lokalnej elity szlacheckiej. Gromadny udział ziemian ruskich w procesie w 1404 r. wziął się zapewne z innej okazji, której wolno się domyślać, mianowicie możliwości spotkania nieformalnej reprezentacji miejscowej szlachty z królem. W literaturze zauważono, że Jagiełło utrzymywał kontakty ze szlachtą poszczególnych ziem w czasie objazdów królestwa, podczas pobytów w swoich rezydencjach, nie zaś na sejmikach³¹. Sejmiki ziemskie na Rusi, przed nadaniem prawa polskiego (1434), jeszcze nie były zwoływane, zresztą nawet w starej Koronie dopiero nabierały znaczenia. Nie mamy przekazu równie uchwytnego, co ten z 1404 r., że doszło jeszcze kiedyś do podobnego zjazdu w Medyce i spotkania z królem. Może nie należały one do wydarzeń stałych, cyklicznie w tym miejscu odbywanych,

medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis, Budapest 2008; głosę podał Jan Łoś, *Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543*, Kraków 1915, s. 316). Powiedzenie o tej lub podobnej treści musiało krążyć w obiegu społecznym, ale przecież nie upowszechniło się za sprawą tego rękopiśmiennego traktatu, który krył się w bibliotece Przedbora z Koniecpola, starosty przemyskiego, a potem trafił do jakiegoś węgierskiego klasztoru. Henryk Samsonowicz uznał takie powiedzenia za echa historii mówionej, opowieści pochodzące z tradycji ustnej i roznoszące się w świadomości zbiorowej jako wspomnienie ważnych, zapamiętanych wydarzeń (H. Samsonowicz, „Historia opowiadana” w polskim średniowieczu, „Przegląd Historyczny” 1992, 83, 3, s. 403).

³⁰ *Venandi cupiditate usque ad reprehensionem et rerum publicarum neglectum studiosus* (Długosz, *Annales*, liber XI–XII, s. 124). Długosz wielokrotnie gani tę namiętność, nie tylko u Jagiełły, vide: J. Schnayder, *Salustiuszowe echa w „Historii Polski” Długosza*, „Eos” 1952–1953, 46, 2, s. 143 i nn.; M. Koczerska, *Łaska królewska, czyli kontakty władcy z poddanymi w Polsce późnośredniowiecznej*, w: *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*, red. R. Michałowski et al., Warszawa 1997, s. 437 i nn.

³¹ A. Gąsiorowski, *Podróże panującego w średniowiecznej Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1973, 25, 2, s. 41–68; P. Węcowski, *Krakowskie wiece sądowe i ich rola w życiu politycznym w czasach panowania Władysława Jagiełły*, „Kwartalnik Historyczny” 1998, 105, 3, s. 19–48.

w każdym razie nie ustanowiło się tu później miejsce obrad sejmikowych, bo te zazwyczaj odbywały się w pobliskich Mościskach i Wiszni Sądowej³². Wyjątkowo miało dojść do tego w XVI w., a częściej odbywały się tu popisy pospolitego ruszenia, w XVII i XVIII w.³³

Pełnienie rządów obejmowało sprawowanie sądownictwa królewskiego. Sądy nadworne, *in curia domini regis*, odgrywające rolę instancji wyższej, wydające werdykty w trudniejszych sprawach, nierozstrzygniętych na roczkach ziemskich i powiatowych, a na Rusi przed 1434 r. na sądach starościńskich, odprawiane były właśnie podczas objazdów, niekiedy z dużą regularnością³⁴.

Ustalmy od razu, jaki charakter miał sąd zwołany w Medyce dla rozpatrzenia sporu Jagiełły z Pileckimi. W literaturze określany jest rozmaicie, jako polubowny, rozjemczy, arbitrażowy, także jako komisarski albo wiecowy. Nic nie wskazuje na żadną z tych kwalifikacji. Asesorzy zasiadający w tym sądzie nie wystąpili jako jednacze wybrani przez strony ani jako komisarze wyznaczeni przez króla, zaś sądy wiecowe nie działały na Rusi przed nadaniem prawa polskiego³⁵. Sąd złożony w Medyce był sądem nadwornym³⁶, przy królu obecnym, ale – jak zwykle – niewchodzącym w skład orzekający, tu również z racji tego, że był on stroną w procesie i wystąpiłby jako *iudex in causa sua*. Jedno, co wyróżnia ten przypadek, to liczny udział 30 (w dokumencie łacińskim) czy 31 (w dokumencie ruskim) asesorów z grona – nie tylko miejscowej – szlachty, gdy zazwyczaj wystarczała obecność biskupa lub biskupów oraz kilku wyższych urzędników towarzyszących królowi. Zwołanie ich da się tłumaczyć kontrowersyjnością sprawy, zamiarem wzmocnienia autorytetu trybunału, chęcią zjednania dla postępu króla przywódców opinii publicznej i obarczenia ich współodpowiedzialnością za czyn. Nie osłabia to wcale wypowiedzianego wyżej przypuszczenia, że roki nie były jedyne ani może nawet najważniejszą sprawą, która sprowadziła do Medyki

³² A. Pawiński, *Sejmiki ziemskie*, Warszawa 1895, s. LVI i nn., LXII i nn.; H. Chodynicki, *Sejmiki ziem ruskich w wieku XV*, Lwów 1906, *Studia nad historią prawa polskiego*, t. 3, z. 1, red. O. Balzer, s. 12–15, 117–119.

³³ M. Krajewski, *Dzieje Medyki*, Rzeszów 1982, s. 14 i nn.

³⁴ A. Gąsiorowski, *Sądy nadworne w Brodni*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1971, 23, 1, s. 171–178.

³⁵ S. Kutrzeba, *Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich, II. Województwo sandomierskie. III–VII. Województwa: łęczyckie, sieradzkie, kujawskie, inowrocławskie i ziemia wieluńska. VIII. Województwo ruskie*, Kraków 1901, s. 149 i nn.; W. Domino, *Sądownictwo polubowne na Rusi w późniejszym średniowieczu*, Warszawa 1938.

³⁶ P. Węcowski, *Działalność publiczna możnowładztwa małopolskiego w późnym średniowieczu*, Warszawa 1998, s. 78 i nn. Tu wcześniejsza literatura na temat sądownictwa królewskiego.

szeroką reprezentację szlachty całej dzielnicy, i to z bardzo odległych niekiedy miejsc, jak się okaże w dalszej części wywodu. Szlachta przemyska, choć miała najbliżej i stawiała się licznie, w tym gronie nie przeważała.

Wobec braku informacji pozostajemy przy przypuszczeniu, dość jednak prawdopodobnym, że to sposobność spotkania z królem ściągnęła dużą grupę szlachty z całej Rusi. Nie wiadomo, co mogło być przedmiotem obrad, czy kwestia podolska, czy drażliwa sprawa podatku nadzwyczajnego na wykup ziemi dobrzyńskiej, czy jakiegokolwiek inne, żywotne wówczas zagadnienie polityczne. Pozostałe, poza jednokrotnym zwołaniem zjazdu i kilkakrotnym odprawianiem sądów poczynania Jagiełły, podejmowane podczas pobytów w Medyce, a utrwalone w piśmie, to wystawianie nadań ziemskich i zastawów, przywilejów lokacyjnych, transumptów okazywanych dokumentów, potwierdzeń aktów sprzedaży, wysyłanie mandatów królewskich i korespondencji, nominacje³⁷; wiadomo też, że w 1412 r. król przyjął tu posła Zygmunta Luksemburskiego i wysłannika krzyżaków, negocjujących warunki wypłaty przez Zakon odszkodowania wojennego oraz zastawu Spiszu³⁸.

Obu potrzebom, i tej oficjalnej, i rekreacyjnej, Medyka służyła. Była dobrze skomunikowana we wszystkich kierunkach. Przechodził przez nią główny trakt małopolsko-ruski przez Przemyśl do Mościsk, Gródka i Lwowa³⁹. Z tym szlakiem, przebiegającym równoleżnikowo, krzyżował się tu trakt o kierunku południkowym, wiodący z Sambora do Jarosławia i dalej do Sandomierza lub Nowego Sącza⁴⁰. Tuż przy wsi ciągnęły się rozległe błonia nadszańskie, nadające się do polowań z sokołami i jastrzębiami⁴¹. Lasy zwarte, miejsce innych łowów, rozciągały się nieco dalej,

³⁷ Odpowiednie dokumenty zestawia A. Gašiorowski, *Itinerarium*, wg spisu.

³⁸ Długosz, *Annales*, liber X–XI, s. 210–211.

³⁹ Rozgraniczenie Medyki z sąsiednimi wsiami prowadzono w 1490 r. *ad viam stratam, que vadit de Premislia in Moszczyka – Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 19, wyd. A. Prochaska, Lwów 1906, nr 3013. Przebieg drogi wielokrotnie potwierdzany, również w materiałach późniejszych, w tym na mapie józefińskiej (*Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783. Die Josephinische Aufnahme von Galizien 1779–1783*, t. 6, red. W. Bukowski, B. Dybaś, Z. Noga, Kraków 2016, cz. B, arkusze 150, 169).

⁴⁰ Z Sambora jechał w 1417 r. Jagiełło z nowo poślubioną Elżbietą Granowską; droga wiodła przez Medykę i Sośnicę (tu przeprawiano się przez San w kierunku Radymna i Jarosławia; przewóz rejestruje mapa józefińska) i dalej przez Łańcut do Małopolski (Długosz, *Annales*, liber XI, s. 73).

⁴¹ *Tam są pastwiska wielkie około jezior szanowych na błoniach i w lasiech (Описи королівщин в Руських землях XVI віку, т. 2, Люстрації земель Перемиської й Сяноцької*, wyd. М. Грушевський, Львів 1897, s. 101).

na południe i wschód od Medyki⁴²; bliżej niej znajdowały się jedynie *silvula et rubeta*⁴³.

O rezydencji królewskiej w Medyce wiemy niedużo. Z pewnością była skromna, drewniana. W źródłach łacińskich jest określana jako *curia*, w ruskich jako *dvor* albo *dom*⁴⁴. Jej lokalizacja jest nieznana. Najlepiej do tego nadawałaby się wyspa na północnym obrzeżu wsi (ryc. 4), pomiędzy ramionami nieznacznej rzeczki, trudnej wszakże do sforsowania; płynęła ona na wschód od Sanu i ginęła w ogromnym jeziorze bagiennym koło

Ryc. 4. Medyka na józefińskiej mapie Galicji (1779–1783), Kriegersarchiv, Wiedeń, sygn. B IXa 390, fragment zestawionych arkuszy 150 i 169, oryginał. Wyspa z relikdami nowożytnego zamku oraz folwark na zachód od niej w górnej części wycinka; z lewej strony błonia nad Sanem (sama rzeka poza kadrem); u dołu trakt z Przemyśla do Lwowa

⁴² Dąbrowa między Mościskami i Medyką (*in merica Moscika et Medica mediante, Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 3, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1872, nr 95, 1423 r.). Okoliczne lasy na podstawie późniejszych źródeł opisuje M. Krajewski, *op. cit.*, s. 9 i nn.

⁴³ *Akta grodzkie*, t. 19, nr 3013, 1490 r.

⁴⁴ *Curia* (Długosz, *Annales*, liber XI, s. 226; liber XI–XII, s. 114); *домъ медицкии; у нашюмъ дворъ у Медыцъ* (B. Розов, *op. cit.*, nr 18, 39). Określenie *castrum* pochodzi z późniejszego czasu, kiedy miało dojść do nieznanych bliżej prac budowlanych w Medyce (*Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 13, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1888, nr 6674, 1467 r.).

Nakła i Stubna, przez które przepływała Wisznia⁴⁵. Rozlewisko rzeczki, oddzielające wyspę od wsi, nazywało się w XVI w. jeziorem Medyka (tak też dziś)⁴⁶. Na wyspie w latach trzydziestych XVI w. Piotr Kmita († 1553), starosta przemyski, wzniósł zamek, nadal drewnianej konstrukcji⁴⁷; była to kolejna rozbudowa po nieznannej w szczegółach inwestycji z lat sześćdziesiątych XV w.⁴⁸ Wygląd zamku zbudowanego przez Kmitę znamy z inwentarzy starostwa przemyskiego z 1542, 1553 i 1560 r. oraz lustracji z 1565 i 1661–1665 r. („zameczek drzewiany w mieście niezłem”, „jest na kopczu drzewem zrobiony, które jezioro głębokie sanowe obeszło wo-koło”, most wielki i mostek, dwie bramy, wieża graniasta – *turris bona angularis in moeniis*, cztery baszty narożne, parkan i wał; w dziedzińcu „budynek stary”, „wielki o trzech wierzchach”, budynek drugi, „nowy”, stajnia na 40 koni)⁴⁹. Niewiele z dzieł obronnych ostało się w drugiej połowie XVIII w., jak widać z mapy józefińskiej. Zarejestrowano na niej jedynie dwa budynki, most prowadzący z wyspy do folwarku oraz kładkę umożliwiającą przejście do parku na drugim brzegu. W 1824 r. nowi właściciele Medyki, Pawlikowscy, wznieśli na wyspie pałac klasycystyczny i inne budynki, później doszło do następnych przekształceń założenia, które nie przetrwało w całości do dziś⁵⁰.

Pierwotna, drewniana zabudowa i późniejsze inwestycje budowlane na wyspie stwarzają mało pomyślne perspektywy ujawnienia relikwów zabudowy z czasów Jagiełły w badaniach wykopaliskowych. Rzeczywiście, gdy doszło do nich w 1969 r., pozostałości po starym dworze nie znaleziono; odkryto ślady zabudowy znacznie młodszej (fundamenty pałacu Pawlikowskich) oraz znaleziono „przemieszany materiał archeologiczny w postaci ułamków ceramiki z okresu rzymskiego, ułamków ceramiki nowożytniej”; ponadto stwierdzono, że „niektóre fragmenty naczyń

⁴⁵ *Der Bach, so nach Bucow lauft, kann nur über Brücken passiret werden* (Galicja, t. 6, cz. A, s. 91). Dzisiaj, po dziewiętnastowiecznych melioracjach, to Kanał Bucowski.

⁴⁶ *Onucu*, t. 2, s. 159.

⁴⁷ *Katalog dokumentów pergaminowych ze zbiorów Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu*, oprac. J. Tomaszewicz, M. Zdanek, red. W. Bukowski, Kraków 2004 [dalej: *Kat. Bit.*], nr 209, nr 240.

⁴⁸ Wyrok sądu grodzkiego przemyskiego *pro nondeduccione roborum pro edificacione castri sui ad Medica* (*Akta grodzkie*, t. 13, nr 6674, 1467 r.).

⁴⁹ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego O. LVI, sygn. 202 (P. 1 I), k. 35; *Onucu*, t. 2, s. 99 i nn.; *Lustracja województwa ruskiego 1661–1665*, cz. 1, *Ziemia przemyska i sanocka*, wyd. K. Arłamowski, W. Kaput, Wrocław 1970, s. 70 i nn.; K. Arłamowski, *Klucz*, s. 154; M. Prok-sa, *Studia nad zamkami i dworami ziemi przemyskiej od połowy XIV do początków XVIII wieku*, Przemysł 2001, s. 317–319.

⁵⁰ B. Jakubowski, *Dwór i zbiory Michała Pawlikowskiego w Medyce*, „Rocznik Przemyski” 2022, 58, *Literatura i Język*, 2 (26), s. 117–160.

wydają się pochodzić z okresu średniowiecznego”. Natrafiono także na ślad prawdopodobnie fosy, niedającej się przypisać żadnej epoce⁵¹. Jedyne, co mogło nie ulec zatarciu w terenie do dziś, to konfiguracja wyspy, choć niewątpliwie musiała ona być wielokrotnie plantowana.

Wyobrażając sobie, jak mógł wyglądać dwór medycki Jagiełły, możemy odwołać się do analogii. Stanowi ją dwór w Brodni pod Sieradzem, rozpoznany archeologicznie przez Leszka Kajzera. To również była wiejska rezydencja, też często odwiedzana przez Jagiełłę, odbywającego tu stale roki nadworne, porzucona w drugiej połowie XV w.⁵² Badania archeologiczne przyniosły znacznie więcej wyników niż w Medyce; ujawniły ślady po drewnianym domu wieżowym o dwóch kondygnacjach, zapewne zrębowym, posadowionym na dosyć niskim kopcu, tuż nad doliną Warty. Dla ustabilizowania kopca położono na nim bruk kamienny i dodano drewnianą podwalinę pod dom. Ściany domu były grubo obmazane gliną – to szczegół, który da o sobie znać także w Medyce. Znaleziono ponadto fragmenty kafli garnkowych, co dowodzi, że wieża była ogrzewana piecem. Czas użytkowania domu, datowany ceramiką, wyznaczono między połową XIV i połową XV w.⁵³

Korespondują z tymi ustaleniami wiadomości o pracach budowlanych, jakie prowadzono we dworze w Medyce niedługo po 1404 r. Pochodzą one z niedatowanego rozliczenia poboru danin z wołości przemyskiej i sąsiednich oraz wydatków *на домъ на медиции*, jakie zdał królowi Kostko Bolestraszycki, sędzia przemyski, zresztą jeden z asesorów w sprawie o Tyczyn. Datację tych rachunków można zakreslić pomiędzy 1406 i 1411 r.⁵⁴ Są w nich skrupulatnie wyliczone wynagrodzenia wypłacane pracującym tu cieślom oraz „gliniarzom” (*глинарюмъ, што льпнѣли около дому*). Łacińskim odpowiednikiem tego terminu jest zapewne *glebator*. Tak określani są specjaliści, którzy w zbliżonym czasie przeprowadzili *glebacio camini in nova camnatha* w jednej z rezydencji królewskich, piekarni we dworze w Żarnowcu i Nowym Korczynie oraz

⁵¹ A. Koperski, *Badania archeologiczne na terenie Medyki pow. Przemysł, przeprowadzone w roku 1969*, w: *Materiały i sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1968–1969*, Rzeszów 1973, s. 128–130.

⁵² A. Gašiorowski, *Sądy*, s. 171–178.

⁵³ L. Kajzer, *Folwark i stacja królewska w Brodni koło Sieradza*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Archaeologica” 1994, 18, s. 77–104.

⁵⁴ В. Розов, *op. cit.*, nr 18. Czas ten wyznacza pełnienie urzędu starosty lwowskiego przez Floriana z Korytnicy, wzmiankowanego w rachunkach (Kat. Bit., nr 38; *Urzędnicy*, nr 1156). Sergey Pashin datuje dokument na lata 1407–1408, lecz bez uzasadnienia (С.С. Пашин, *Перемышльская шляхта второй половины XIV – начала XVI века. Историко-генеалогическое исследование*, Тюмень 2001, s. 29).

obmazali (czynność tę oddano jako *linicio*) dom w Uściu⁵⁵. Jeszcze jedna osoba uczestniczyła w pracach w Medyce, parokrotnie określona jako Klepacz (клепач). Autorzy słownika języka staroukraińskiego⁵⁶ uważają, że to określenie uprawianego rzemiosła i widzą w nim kowala (jako-by od 'klepać', 'kować'), który rzeczywiście byłby przydatny przy tej przebudowie czy restauracji jako wytwórca okuć, zamków lub innych żelaznych akcesoriów. Jest to jednak nazwa osobowa. Klepacz wystąpił w rachunkach ewidentnie jako nadzorca robót prowadzonych w Medyce, a nie rzemieślnik⁵⁷. Da się go hipotetycznie powiązać z Waclawem Klepaczem, budowniczym młyna w Przeworsku w 1394 r., pracującym dla Jana z Tarnowa przy rozbudowie zamku w Jarosławiu (*noster fidelis architector*)⁵⁸. Bliżej nieokreślony Klepacz został wymieniony w 1415 r., na pewno w znaczeniu miana osobowego, w rejestrach stacji królewskich w rozliczeniach za mięso i kurczęta, w tym dla sokołów i jastrzębi⁵⁹. Należy cieszyć się świadczą o wykonywaniu prac przy drewnianej konstrukcji dworu, a „gliniarzy” – o wyprawianiu ścian i może też stawianiu komina oraz pieca.

Przebudowany przez Jagiełłę dwór pochodzi z nieznanego czasu. Rozlokowanie w Medyce stadniny królewskiej i obciążenie usługami koniuszymi okolicznych wsi dało asumpt domysłem, że siedziba została urządzona znacznie wcześniej⁶⁰. Mykhaylo Hrushevskyi uznał powinności wsi koniuszycy za przeżytek dawnych urzędów i wysunął przypuszczenie, że dwór w Medyce sięga czasów „ruskich kniaziów”, siedzących w Przemyślu. Podobny pogląd o starej genezie tych powinności wyrazili Wojciech Hejnosz oraz Kazimierz Arłamowski, omawiając status służków zamkowych i koniuchów z XV–XVI w.⁶¹ Temu utrwalonemu

⁵⁵ *Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z lat 1388 do 1420*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1896, s. 63, 283, 295; *Rachunki z prac budowlanych na zamku w Nowym Mieście Korczynie w latach 1403–1408*, wyd. J. Karwasińska, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1956, 4, 2, zeszyt dodatkowy, s. 18.

⁵⁶ *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, t. 1, Київ 1977, s. 476.

⁵⁷ *Клепач* [...] *лежалъ призирая тоъ работы* (B. Розов, *op. cit.*, nr 18).

⁵⁸ *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 1, *Dokumenty z lat 1257–1420*, wyd. S. Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962, nr 214; W. Dworzaczek, *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego*, Warszawa 1971, s. 136.

⁵⁹ *Rachunki dworu*, s. 486, 487.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 555, 1420 r. W Medyce „stado królewskie chowa[no]”; poddani ze wsi wokół Medyki „zwykli byli żadnych zaciągów nie czynić ani żadnych podatków dawać, w rzeczy się bawiać około stada królewskiego” (*Описи*, t. 2, s. 103, 104).

⁶¹ М. Грушевський, *Економічний стан селян в перемишльській старостві в середині XVI в.*, w: *Описи*, t. 2, s. 31; idem, *Історія України-Руси*, t. 5, *Суспільно-політичний і церковний устрій в Українсько-руських землях XIV–XVII в.*, Львів 1905, s. 144 i nn.; W. Hejnosz,

w literaturze przekonaniu przeciwstawił się ostatnio Marian Wolski, twierdząc, że urząd koniuszego przemyskiego, nadzorującego hodowlę koni w podprzemyskich wsiach, nie jest reliktem ustroju ruskiego, ale został zaprowadzony przez Jagiełłę na podstawie wzorów litewskich⁶². Nie próbując rozstrzygać tej kontrowersji, dodajmy, że inną jeszcze, poza organizacją służebną, ewentualną oznakę starej metryki dworu przynosi ustęp z latopisu kijowskiego z 1152 r., w którym mowa o bogato wyposażonym dworze kniaziowskim, usytuowanym poza grodem przemyskim, na łągu nad Sanem⁶³. W literaturze ukraińskiej pojawiła się propozycja, by widzieć w nim dwór w Medyce⁶⁴. Identyfikacja jest niepewna, a silnym konkurentem w przydzieleniu dworowi lokalizacji jest Wilcze pod Przemyślem⁶⁵. Nie pozbedziemy się zatem niepewności, czy Jagiełło przejął starą rezydencję książęcą, czy też ją założył, a później przebudował. Kwestia pozostaje otwarta, choć można by sądzić, że długotrwałe użytkowanie zasobnej siedziby powinno zostawić więcej śladów niż te stwierdzone podczas badań wykopaliskowych.

Nieco inaczej rysuje się przypadek innego dworu Jagiełły, znajdującego się w Dobrostanach, nieco w bok od tego samego traktu z Przemyśla do Lwowa. Tym razem kilka argumentów silniej przemawia na rzecz możliwości, iż rezydencja istniała jeszcze w dobie państwa ruskiego. Po pierwsze toponim mówi sam za siebie, po drugie funkcjonował w tym miejscu gród wczesnośredniowieczny, poświadczony archeologicznie, a po trzecie król przebywał tu na łowach już dwa lata po zajęciu Rusi Czerwonej⁶⁶.

Ius Ruthenicae. Przeżytki dawnego ustroju społecznego na Rusi Halickiej w XV wieku, Lwów 1928, *Studia nad historią prawa polskiego*, t. 12, z. 5, s. 51–57; K. Arłamowski, *Klucz*, s. 148.

⁶² M. Wolski, *O urzędzie koniuszego przemyskiego i królewskim stadzie koni pod Przemyślem*, „*Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*” 2022, 84, s. 79–107.

⁶³ *Дворъ княжъ внѣ города, на лузѣ надъ рѣкою надъ Саномъ* (*Ипатьевская летопись*, w: *Полное собрание русских летописей*, t. 2, Санкт Петербург 1908, szp. 449).

⁶⁴ Я. Погоральський, *До локалізації двох літописних пунктів XII–XIII ст. на території Перемишльської землі*, „*Дрогобицький краєзнавчий збірник*” 2012, 16, s. 32–39.

⁶⁵ A.S. Fenczak, *Wczesnośredniowieczny Przemyśl w świetle źródeł historycznych*, w: *Przemyśl wczesnośredniowieczny*, red. E. Sosnowska, Warszawa 2010, s. 69 i nn., 74 i nn.

⁶⁶ *In Dobrostanu, loco nostre venacionis* (*Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 6, *Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1386–1417*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, F. Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, nr 1559, 1389 r.); O.O. Ратич, *Городища в селах Добростани і Страдч на Львівщині*, „*Археологія*” 1966, 20, s. 227–229; В. Шишак, В. Ляска, *Ранньосередньовічний поселенський комплекс поблизу села Добростани на Розточчі*, „*Археологічні дослідження Львівського університету*” 2013, 17, s. 95–124.

PRZEDMIOT SPORU: TYCZYN Z WŁOŚCIĄ

Rozpatrując okoliczności wyroku z 1404 r., trzeba przedstawić przedmiot sporu i jego status własnościowy. To jednak sprawa, której rozświetlenie nie jest w pełni możliwe. Wiadomo jedynie, i to tylko z dokumentu łacińskiego, że dobra zostały wcześniej kupione za 500 grzywien. Informacji o kupnie dokument ruski nie podaje. Nie możemy potwierdzić żadnym innym przekazem, czy rzeczywiście tym sposobem Tyczyn wraz z całą włością dostał się Toporczykom Pileckim, ani ustalić, kiedy i na jakich warunkach miałyby do tego dojść. Nie wiemy nawet, od kogo (od którego władcy) dobra zostały nabyte. Czas ich objęcia można umieścić jedynie w przedziale lat, mianowicie po 1368 r. lub może po 1373 r.⁶⁷, acz nie później niż w 1384 r., kiedy zmarł Otton⁶⁸. W literaturze określano tę datę jeszcze mniej precyzyjnie („najpóźniej za panowania Ludwika Węgierskiego”, „przed 1369 r.”), bez cienia wątpliwości powtarzając informację o kupnie⁶⁹. Do bajecznych natomiast trzeba zaliczyć mniemanie, że stało się to drogą zamiany między Władysławem Opolczykiem i Ottonem;

⁶⁷ W 1368 r. wieś Biała i na jej gruntach lokowany *in silva nostra* Tyczyn były jeszcze własnością króla (*Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, [t. 1], 1178–1386, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876, nr 294), podobnie jak w 1359 r. osadzana wieś Lubenia, zaliczana później do dystryktu tyczyńskiego (*Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4, nr 960); Otton nie był jeszcze wtedy dysponentem włości. Drugi *terminus post quem* (1373), nieco mniej pewny, wyznacza nadanie Władysława Opolczyka, w którym zlecił on osadzenie wsi Lutoryż Janowi Gołemu ze Śląska (*Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 1, nr 142). Lutoryż był później małstwem Pileckich w dobrach tyczyńskich (*omagialis villa*, *Akta grodzkie*, t. 19, nr 172, 1478 r.); do infeudacji doszło zapewne już przed 1390 r., gdy ówczesny właściciel Lutoryża, Franczko, wystąpił jako świadek nadania wdowy Jadwigi dla dominikanów w Łańcucie, wraz z *nostris terrigenis et scoltetis* (*Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4, nr 1093). Stara zależność lenna wyraźnie ujawniła się w 1512 r., gdy Dorota z Lutoryża z mężem Janem Piwko, *tamquam feudales generosi Stanislai de Pilcza*, sprzedali mu tę wieś, daną jej przodkom przez przodków Stanisława prawem feudalnym (AGAD, MK, sygn. 25, k. 208–209).

⁶⁸ Otton zmarł 17 XII 1384 r., vide: nekrolog dominikanów krakowskich, H. Zeissberg, *Kleinere Geschichtsquellen Polens im Mittelalter*, w: *Archiv für österreichische Geschichte*, Bd. 55, Wien 1877, s. 161–162; J. Kurtyka, *Elita małopolska XIII i XIV w. – przerwa czy kontynuacja (na przykładzie Toporów: potomstwo Żegoty wojewody i kasztelana krakowskiego)*, w: *Genealogia – polska elita polityczna w wiekach średnich*, red. J. Wroniszewski, Toruń 1993, tabl. 1a. Bezpośrednie potwierdzenie władania Tyczynem przez Ottona nadchodzi dopiero po jego śmierci, gdy w 1395 r. w legacie wdowy Jadwigi dla szpitala św. Ducha w Krakowie wspomniany został jako *comes de Pilcza, dominus et heres terrarum Lanczuthensis et Thicinensis* (*Najstarszy zbiór przywilejów i wilkierzy miasta Krakowa*, wyd. S. Estreicher, Kraków 1936, nr 15).

⁶⁹ F. Kiryk, S. Mateszew, *Dzieje Tyczyna*, w: *600 lat Tyczyna (1368–1968)*, red. T. Kowalski, Rzeszów 1973, s. 65; E. Wac, *Kilka uwag o działalności gospodarczej panów z Pilicy*

ten ostatni miał otrzymać dobra Tyczyna, Łańcuta i Kańczugi w zamian za Tyrawę w ziemi sanockiej. Ta wiadomość, zaczerpnięta z opowieści Franciszka Siarczyńskiego, historyka i encyklopedysty Galicji, a upowszechniona przez *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, wynikała z szeregu nieporozumień, w których pomyłono czas zamiany, jej przedmiot i uczestników⁷⁰. Wykazał to już Zenon Szust, monografista średniowiecznego Łańcuta⁷¹.

Nie znamy zatem szczegółów transakcji dającej Pileckim tytuł do władania Tyczynem ani – z drugiej strony – podstaw do jego oddalenia w toku procesu. Z lakonicznego oznajmienia sądu nie dowiemy się też, kto wystąpił o pozew: czy panie Pileckie ze skargą na ekspropriację, czy Jagiełło o uznanie jego praw do dóbr tyczyńskich. Można tylko domyślać się, że powodem był król, a sąd rozpatrywał roszczenie wniesione przez niego⁷². W werdykcie zdawkowo stwierdzono, że prawa Jagiełły uznano za mocniejsze niż tytuł wdowy i dziedziczki po Ottonie. Nie podważono więc go w całości, lecz orzeczono, że król *propior est ad obtinendum predictum opidum Tyczin cum villis et toto districtu Zalesse quam predictae domine Heduigis cum Elizabeth* (w wersji ruskiej tak samo: *ближиши есть к тому мѣсту, к Тычину, и к тимъ селомъ и ко вше волости залѣскоу нижли тыи пани Ядвиги и еи дѣвка Алжѣнта*). Ta formuła prawna, niepowołująca się na lepszość prawa (konkurs tytułów własności), lecz wyprowadzona z prawa bliższości (*ius proximitatis*), w tym przypadku nie krewnych, lecz władcy⁷³, niewiele wyjaśnia; nie wiadomo, czy kupno

w XIV–XVI wieku, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” 2004, Folia 21, „Studia Historica” 3, s. 477.

⁷⁰ F. Siarczyński nie podał źródła tej informacji, ale mógł to być mylnie odczytany układ z 1450 r.; wówczas Waclaw, książę opolski, rzekł się swych praw do posiadłości łańcutkich, tyczyńskich i kańczuckich na rzecz swego wuja, Jana Pileckiego, w zamian za Pilicę i Mrzygłód z wsiami (*Akta grodzkie*, t. 13, nr 4276). Waclaw, syn Elżbiety (córci Elżbiety Pileckiej-Granowskiej) i księcia opolskiego, Bolka V zwanego Wołoszko, został pomyłony z Władysławem, księciem opolskim z poprzedniego stulecia, zaś Mrzygłód, miasteczko w kluczu pilickim, z Tyrawą, miasteczkiem w ziemi sanockiej, dopiero od XVII w. zwanym Mrzygłodem.

⁷¹ Z. Szust, *Średniowiecze Łańcuta*, Łańcut 1957, s. 48 i nn.

⁷² Z dokumentu dowiadujemy się jedynie, że sprawa była już kilkakrotnie przedmiotem postępowania sądowego, a roki w Medyce są ostateczne: *завиѣ и конечнѣ, in termino* [...] *peremptorie et finaliter assignato*.

⁷³ „Prawo bliższości [...] wymagało, aby dobra ziemskie zostawały zawsze w ręku osób, które do nich w danym wypadku miały najlepsze prawo”; „Do wysługi wprowadzić nie bliższść rodowa, ale książęca miała zastosowanie, na jej alienację książę musiał zezwolić” (P. Dąbkowski, *Zarys prawa polskiego prywatnego*, Lwów 1920, s. 60, 315 i nn.; idem, *Prawo prywatne polskie*, t. 2, Lwów 1911, s. 496 i nn.).

miało zostać zerwane poprzez wykonanie zawarowanego prawa odkupu lub na podstawie innego zastrzeżonego warunku, na przykład dzierżenia czasowego, dożywotniego lub ograniczonego do męskich spadkobierców.

To jednakże są spekulacje, wywoływane chęcią doszukania się prawomocnych podstaw dla zakusów Jagiełły, bowiem w wyroku nie wykazano, na czym miałyby polegać upośledzenie tytułu majątkowego Pileckich do Tyczyna; w polskim prawie ziemskim dobra, zwłaszcza nabyte (*bona emptata*), mogły być dziedziczone przez córki w zakresie zależnym od sytuacji (w tym przypadku w zakresie pełnym, jako posąg i także jako zwykła część spadkowa), zaś wdowy mogły korzystać z części pozostawionego przez zmarłego męża majątku do czasu powtórnego zamążpójścia lub swojej śmierci⁷⁴. Możliwe, a nawet bardziej prawdopodobne jest, że król dokonał zaboru, zalegalizowanego wyrokiem sądowym, a w gruncie rzeczy przeprowadził przymusowy wykup, zaś suma 500 grzywien, stanowiąca podaną cenę kupna, wszakże dość skromna jak na spodziewaną wartość dóbr⁷⁵, być może w międzyczasie ulepszonych gospodarczo⁷⁶, nie mogła być satysfakcjonującym ekwiwalentem utraconej majątności wdowy i córki.

Ta druga, czyli wówczas pani Granowska, była – po trzecim i nie ostatnim zamążpójściu – żoną Wincentego, kasztelana nakielskiego. Co ciekawe, w tym samym czasie, w którym jego żona i teściowa utraciły Tyczyn, on utracił dożywocie na wielkopolskim Śremie. Stało się to po 1403 r., a może przed 1405, na pewno zaś przed 1406 r., kiedy to sąd ziemski krakowski ogłosił, że Wincenty występował przeciwko królowi z roszczeniami do miasta Śrem z przynależnościami, twierdząc, że król usunął go siłą (*sua potentia*) z tych dóbr, wbrew dokumentowi królowej Jadwigi, na mocy którego miał prawo do ich dożywotniego użytkowania; król przedłożył sprawę do rozpatrzenia swojej radzie na rokach nadwornych,

⁷⁴ A. Winiarz, *Polskie prawo dziedziczenia kobiet w wiekach średnich*, „Kwartalnik Historyczny” 1896, 10, s. 756–812; idem, *Polskie prawo majątkowe-mażeńskie w wiekach średnich*, Kraków 1898, nadb. z: *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie*, t. 37; P. Dąbkowski, *Prawo*, t. 1, s. 387 i nn.; t. 2, s. 29, 36; M. Koczerska, *Rodzina szlachecka w Polsce późnego średniowiecza*, Warszawa 1975, s. 42 i nn., 166 i nn.

⁷⁵ W 1404 r., gdy Jadwiga wyznaczała posąg swojej wnuczce Jadwidze, córce Elżbiety i Wincentego Granowskiego, 500 grzywien było warte wójtostwo Łańcuta, choć trzeba przyznać, że była to wyjątkowo dobra cena (*Wyciągi z najstarszych ksiąg sądowych dawnej ziemi krakowskiej, Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. 2, wyd. A.Z. Helcel, Kraków 1870, nr 1063).

⁷⁶ Akcja kolonizacyjna we włości zaleskiej (tyczyńskiej) zaczęła się już w 1359 r. (lokacja wsi Lubenia), nieco później osadzony został Tyczyn i wieś Lutoryż (zob. przyp. 67). Te inicjatywy nie zaliczają się jednak na konto Ottona, a z terytorium tyczyńskiego nie są znane takie, które można by jemu przypisać. Dobrze poświadczona jest natomiast niemiecka kolonizacja w sąsiedniej włości łańcuckiej, przez niego z rozmachem prowadzona (E. Wac, *op. cit.*, s. 477).

zaś ona przyznała Śrem królowi i oddaliła pretensje Granowskiego⁷⁷. Tym razem nie przedstawiono żadnego, nawet zdawkowego uzasadnienia, poza powołaniem się na nieokreślony przywilej ziemski. Co więcej, Granowski poniósł straty również w rezultacie zaboru dóbr tyczyńskich. Wiadomo, że gospodarzył na części tego majątku i czerpał stąd korzyści jako mąż Elżbiety. Dobra pozostawione przez Ottona były podzielone między wdowę oraz małżeństwem Granowskich; jeszcze w 1400 r. toczył się o to spór. Podział objął również włość tyczyńską, o czym świadczy współczesny zatarg o pszenicę wymłóconą w Zalesiu, jednej z wsi włości. Jadwiga oskarżyła o to Wincentego, a ów poniósł karę – miał zapłacić za szkodę i nie zakłócać władania wsią⁷⁸.

Autor biogramu Granowskiego w *Polskim słowniku biograficznym*, Zdzisław Kaczmarczyk, utrzymuje, że zabór Śremu nie oznaczał niełaski króla, bowiem Wincenty brał udział w 1408 r. w poselstwie do krzyżaków, w 1409 r. został starostą wielkopolskim, dowodził własną chorągwią pod Grunwaldem, a w końcu otrzymał w zarząd Toruń⁷⁹. Może jednak nie było dziełem przypadku, że kilka lat wcześniej, w tym samym lub zbliżonym czasie, oboje małżonkowie doznali od króla aktów przemocy, usankcjonowanej sędownie, zalegalizowanej wyrokami zapadłymi na rokach nadwornych⁸⁰.

Zresztą nie oni jedyni padli ofiarą własnowolnych decyzji władcy, dokonującego wywłaszczeń w imię arbitralnie przezeń pojmowanego interesu monarchii⁸¹. To samo spotkało Jana i Spytka Melsztyńskich w 1412–1413 r., kiedy utracili dobra samborskie, mimo dysponowania

⁷⁷ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 5, wyd. F. Piekosiński, Poznań 1908, nr 90. Wincenty występował jako tenutariusz Śremu do 1403 r., zaś w 1405 r. tenuta miała być oddana Ulrykowi von Osten w drodze zamiany za Drezdenko (*Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, red. A. Gąsiorowski, T. Jurek, cz. 1, z. 4, oprac. S. Chmielewski et al., Wrocław 1987, s. 660; *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. 5, z. 1, red. T. Jurek, oprac. P. Dembiński et al., Poznań 2011, s. 83).

⁷⁸ *Wyciągi*, nr 575, nr 581. Vide też: J. Gzella, *Małopolska elita władzy w okresie rządów Ludwika Węgierskiego w Polsce w latach 1370–1382*, Toruń 1994, s. 106 i nn.

⁷⁹ Z. Kaczmarczyk, *Granowski Wincenty h. Leliwa*, w: *PSB*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, s. 551–552.

⁸⁰ Krzysztof Goźdz-Roszkowski kwalifikuje odebranie Śremu jako nieuzasadniony zabór: „sąd – w interesie króla – zignorował dowód powoda, a rozprawa miała charakter czysto formalny” (K. Goźdz-Roszkowski, *Zabory dóbr ziemskich dokonywane przez panującego w średniowiecznej Polsce do połowy XV wieku. Studium historyczno-prawne*, Łódź 2017, s. 117 i nn.). Autor tej monografii nie rozpatruje przypadku Tyczyna.

⁸¹ Problem legalizmu zaborów jest szerszy i był dyskutowany w literaturze; omawia go K. Goźdz-Roszkowski, *op. cit.*, s. 129 i nn.; tu również przedstawione dążenia szlachty

potwierdzeniami prawa własności, wystawionymi odrębnie w 1390 i 1391 r. przez Jagiełłę i Jadwigę dla ich ojca, Spytka, wojewody krakowskiego (*que dudum iure hereditario tenuit*)⁸². Tu znowu król posłużył się wyrokiem sądu nadwornego (1413), w którym zasiadali sędzia i podsędek ziemi sandomierskiej, właściciwi terytorialnie ze względu na miejsce odprawienia sądu w Nowym Korczynie⁸³. Dobra zostały przyznane królowi, a dowody przedłożone przez Melsztyńskich anulowane. Nie uchroniły przed zaborem ani dokumenty jednoznacznie potwierdzające wieczność władania (*privilegium perpetuitatis*), ani pozycja społeczna Leliwitów.

Sprawa Sambora wykazuje sporo zbieżności ze sprawą Tyczyna, mniej ze sprawą Śremu. Obie majątkości, pozyskane w niejasnych okolicznościach, w sposób niewykazany żadnym dokumentem⁸⁴, zostały odebrane sukcesorom pierwszych właścicieli za odszkodowaniem (Tyczyn) lub bez niego (Sambor). Wszystkie trzy restytucje zostały zalegalizowane wyrokami sądów nadwornych, ogólnikowo uzasadnianymi, przy czym w przypadku Sambora, wobec okazania potwierdzeń, trzeba było uciec się do skasowania dokumentów po uznaniu ich za niewystarczające i pozbawione mocy prawnej. Zastosowanie drogi sądowej chroniło Jagiełłę przed zarzutem, że wywłaszczał *nullo iure*; wymykał się zatem oskarżeniom, takim jak to, które wysunął Zbigniew Oleśnicki pod koniec panowania, że wielu poddanych, niepokonanych przed sądem, pozbawił

do zdobycia gwarancji nietykalności majątkowej, uzyskanych w przywileju czerwińskim 1422 r. i w kolejnych (*ibidem*, s. 99 i nn.).

⁸² *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 6, nr 1570; *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 6, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1876, nr 3.

⁸³ *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 6, nr 1860; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 141. Autor nie znał jeszcze tego dokumentu i datował zabór jako dokonany zapewne przed 1415 r.

⁸⁴ Dobra samborskie miał otrzymać Spyttek w dziedziczne władanie w 1387 r. w nagrodę za udział w wyprawie Jadwigi; to jednak tylko domysł, choć prawdopodobny i powszechnie przyjmowany w literaturze (W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 121). Zauważmy jednak, że oba potwierdzenia o nadaniu milczą, a jedynie ogólnie poświadczają własność Spytka. Dokument nadania nie istniał na początku XV w., gdy Melsztyńscy postarali się o widymaty potwierdzeń z 1390 i 1391 r. oraz innych dokumentów poświadczających prawa do Sambora, raz w 1407 r. (*Akta grodzkie*, t. 6, nr 5), powtórnie w 1412 r., a więc w przeddzień procesu (*Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 6, nr 1570). Nie było go też pośród dokumentów archiwum rodowego w 1496 r., gdy Melsztyńscy zamówili elaborat prawny, rozważając podjęcie starań o zwrot Sambora (*Akta grodzkie*, t. 6, nr 146). Mógł w ogóle nie zostać spisany, co rzucałoby światło na starania Spytka o potwierdzenie stanu posiadania w 1390 i 1391 r.

dziedzictw⁸⁵. Mimo skutecznie przeprowadzonych zaborów kwestie Tyczyna i Sambora były nadal w XV w. żywe, bo podejmowane przez strony wyzute z własności; kwestia dożywocia na Śremie nie była podnoszona, jako że upadła nieodwołalnie wraz ze śmiercią Wincentego Granowskiego (1410). W sprawie Sambora Melsztyńskim nie udało się doprowadzić do rewindykacji, chociaż w 1436 r. Władysław Warneńczyk nakazał zwrócić im tę część włości, która została kupiona przez ich przodków, powołując się na ostatnią wolę Jagiełły⁸⁶. Nie odzyskawszy niczego, jeszcze w końcu XV w. nosili się z zamiarem wznowienia pretensji i zlecili sporządzenie ekspertyzy prawnej, aby ocenić moc swoich dokumentów⁸⁷.

Znacznie skuteczniejsza w staraniach była Elżbieta Granowska jako żona Jagiełły i królowa. Wprawdzie jej próba uczynienia syna Jana panem nad lennikami w dobrach ruskich została udaremniiona i odpowiedni przywilej Jagiełły cofnięto⁸⁸, jednak restytucja włości tyczyńskiej powiodła się. Doszło do tego w kilku krokach, poczynając od dwóch dokumentów, dość niejasno przedstawiających stan prawny, wystawionych przez Jagiełłę trzy miesiące po śmierci królowej (1420), a skończywszy na dwóch kolejnych, wydanych trzy lata później⁸⁹. Kilkakrotne zmiany statusu dóbr i zawikłanie materii prawnej wywoływały w opinii publicznej pytania, ciągnące się jeszcze do początku XVI w., do kogo właściwie Tyczyn

⁸⁵ *Alienis bonis iniicis avaras manus, et pluros subditos tuos [...] non convictos, hereditatibus eorum mulctasti* – te słowa włożył Jan Długosz w usta Oleśnickiego (Długosz, *Annales*, liber XI–XII, s. 112).

⁸⁶ *Akta grodzkie*, t. 6, nr 17; nie wiadomo, o które konkretnie dobra podległe Samborowi chodziło.

⁸⁷ *Akta grodzkie*, t. 6, nr 146, 1496 r.; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 174.

⁸⁸ Długosz, *Annales*, liber XI, s. 130. Dodajmy, że nie trzeba było do tego koniecznie przywileju królewskiego; lenne uzależnienie szlachty praktykował już Otton z Pilicy, poprzez nadania indywidualne starając się zmediatyzować władztwo gruntowe w swoich włościach. W 1375 r. nadał Wierzbicie z Książnic na prawie lennym Mikulice we włości łańcuckiej, kupione wraz Kosiną od braci Ostaszka i Derszniaka Rusinów w 1367 r. – *Каталог колекції документів київської археографічної комісії 1369–1899*, oprac. Я.Р. Дашкевич, Л.А. Проценко, З.С. Хомуцька, Київ 1971, nr 34; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4, nr 1025; D. Karczewski, *Uwagi o początkach osadnictwa klucza łańcuckiego (druga połowa XIV wieku)*, w: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowoczesnych*, t. 1, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków 2012, s. 583–591; G. Klebowicz, *op. cit.*, s. 242 i nn.; vide też: przyp. 67, 69. Więcej tych wsi pozostających *in serviciis seu in vazallitate* znajdowało się we włości łańcuckiej (*Akta grodzkie*, t. 19, nr 172); ich właściciele i sołtysi składali grupę *feodales* Pilekich.

⁸⁹ *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 7, *Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1418–1434*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, F. Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, nr 1895, nr 1896, 1420 r.; nr 1945, nr 1946, 1423 r.; A. Prochaska, *Do krytyki opowiadania Długosza o Elżbiecie Granowskiej*, „Kwartalnik Historyczny” 1896, 10, s. 307–312.

powinien należeć. Te rozgłaszane powątpiewania, *an oppidum Thyczya [s] in terra Premisliensi situm cum villis ad illud spectantibus sit regium nostrum vel generosi Stanislai Pileczki hereditarium*, uciął ostatecznie Zygmunt Stary w 1515 r., poświadczając, że dobra tyczyńskie są dziedziczne i należą do Stanisława Pileckiego⁹⁰. Pileccy herbu Leliwa, potomkowie Wincentego Granowskiego i Elżbiety, trzymali Tyczyn do wygaśnięcia linii rodu na schyłku XVI w.⁹¹

DOKUMENT ŁACIŃSKI I RUSKI: RELACJA

Oba złożone ze sobą dokumenty to jednobrzmiące oryginały, utrzymujące swoją moc niezależnie od siebie; każdy z nich mógłby bez szkody funkcjonować oddzielnie, gdyby zachował pieczęcie. Obie wersje są równorzędne, chociaż na wierzch wysunięto pergamin z tekstem łacińskim. Nasuwa się od razu pytanie, czy zachodząca między nimi zgodność oznacza, że jeden był tłumaczeniem drugiego? A jeśli tak, to która z obu wersji była pierwotna, a która wtórna? Orzeczenia, jakie w tej kwestii padały, zresztą nieczęsto, były pozbawione jakiegokolwiek uzasadnienia. N. Kostomarov, pierwszy wydawca dokumentu, orzekł, że wersja ruska to oryginał, a łacińska jest jej tłumaczeniem; za nim powtórzył to Jakov Golovackiy (Holovac'kyy), galicyjski sławista, prezes Wileńskiej Komisji Archeograficznej († 1888). Tak też sądził, jeszcze dawniej, przed publikacją, Łukasz Gołębiowski († 1849), historyk, etnograf i badacz staropolskiej kultury materialnej, który znał dokument z autopsji, jako że był bibliotekarzem w Porycku, a następnie w Puławach⁹². Problem nie został nigdy rozpoznany; wypada go postawić i spróbować rozwiązać.

Dokładne porównanie obu wersji potwierdza wstępną obserwację, że są one ze sobą zgodne. Najsilniej objawia się to w ich kompozycji: formuły są te same i następują ściśle w tej samej kolejności, a ponieważ formularz jest właściwy dla dyplomatyki polskiej, można by z tego wnosić, że dokument łaciński powstał najpierw, zaś ruski naśladuje go. Już nie identyczność, ale daleko idącą zbieżność odnajdujemy w warstwie treściowej. Opisy czynności przeprowadzonych przez sąd dość wiernie odpowiadają sobie, a odrębności stylistyczne i niuanse terminologiczne są nieznaczące jak na teksty ułożone w dwóch różnych językach. Dyktat

⁹⁰ AGAD, MK, sygn. 29, s. 613.

⁹¹ W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 35; F. Kiryk, S. Mateszew, *op. cit.*, s. 67.

⁹² *Акты*, t. 1, nr 9; *Памятники дипломатического и судебно-делового языка в древнем Галицко-Володимирском княжестве*, wyd. Я. Головацкий, Львов 1867, s. 27; Ł. Gołębiowski, *Dzieje Polski za Władysława Jagiełły i Władysława III*, t. 2, Warszawa 1846, s. 270.

dokumentu ruskiego jest prostszy, a dokumentu łacińskiego wprowadzie też nierozbudowany (bez formuł wstępnych, zaczyna się od intytulacji i promulgacji, jak zwykle w dokumentach sądowego pochodzenia), jednak pełniejszy. Wersja ruska bezceremonialnie redukuje tytułaturę; Jagiełłę nazywa *нашим господаремъ, кролем Владиславомъ полскимъ* (łacińska zwie go *dominum Wladislaum Dei gracia regem Poloniae etc. dominum nostrum graciosissimum*). Z podobną dezynwolturą traktuje urzędników; Gniewosz to jedynie podkomorzy, z pominięciem krakowski, Florian z Korytnicy, podczaszysandomierski to *пан Творіянъ подчашин*, Jan z Tarnowa w ogóle pozbawiony został urzędu wojewody krakowskiego. Elżbieta jest przedstawiona tylko jako córka Jadwigi Pileckiej (*єи дьвка Алжбѣта*), podczas gdy w dokumencie łacińskim wystąpiła również jako żona Wincentego z Granowa, kasztelana nakielskiego. Te różnice mogłyby z kolei wywołać domysł, że to wersja ruska jest pierwotna, a typowa dla dyplomatyki ruskiej prostota i lapidarność uległa dostosowaniu do reguł polskiej kancelarii w dokumencie łacińskim, wtórnym i udoskonalonym redakcyjnie. To samo mogłoby wynikać z lepszego w dokumencie łacińskim uporządkowania listy dostojników; w wersji ruskiej zasada precedencji urzędników nie była ściśle przestrzegana (Gniewosz podkomorzy w dokumencie ruskim wystąpił po dwóch osobach bez urzędu, w łacińskim został umieszczony na właściwym miejscu). Dwie pozostałe różnice (brak w dokumencie łacińskim jednego z asesorów, a w ruskim informacji o uprzednim kupnie Tyczyna) nic pewnego do sprawy sekwencji przygotowywania obu wersji nie wnoszą.

Oba nasuwające się przypuszczenia, jedno o pierwszeństwie dokumentu łacińskiego, drugie o pierwszeństwie dokumentu ruskiego, wzajemnie się znoszą.

Pisarza ruskiego możemy zidentyfikować, chociaż w dokumencie nie ujawnił się. To Małochwiej, pisarz Jagiełły (*notarius Ruthenicus domini regis*)⁹³, którego rękę historyk białoruski Alyksandr Hrusha rozpoznał na

⁹³ Swoją karierę Małochwiej (Małochiej, Małofiej) rozpoczął od służby u księcia Fedora Koriatowicza na Podolu; tak przynajmniej można wnosić z najstarszej znanej hramoty, która wyszła spod jego ręki w 1392 r. (Ю.М. Мікульскі, *Новая грамота князя Федора Кориатовича 1392 г.*, „Беларуская даўніна” 2014, s. 147–150). Dowody jego pracy w kancelarii królewskiej zaczynają pojawiać się od następnego roku (А. Груша, *Когда и почему „русские” писари королей польских и великих князей литовских стали писать скорописью?*, w: *Lituanistyka i wschodoznawstwo. Studia dedykowane Profesorowi Krzysztofowi Pietkiewiczowi*, red. G. Błaszczyk, G. Skrukwa, M. Studenna-Skrucka, Poznań 2000, s. 79–89; В. Михайловський, *На марґінесі документа подільського князя Федора Кориатовича від 1392 р.*, „Ruthenica” 2016, 13, s. 193 i nn.; С.В. Полехов, *Ярлык хана Токтамыша польскому королю Владиславу II Ягайлу 1393 года. Проблема происхождения древнерусского текста*, „Золотоордынское обозрение” 2021, 9, 2, s. 322 i nn.). Od tego roku wielokrotnie był

12 zachowanych w oryginale hramotach; wcześniej zidentyfikował jego dukt Władysław Kuraszkiewicz, lecz na pięciu jedynie dokumentach⁹⁴. Pisarza łacińskiego nie znamy. Obaj musieli być obecni w Medyce, bo tego samego dnia, w którym zapadł wyrok, dokumenty zostały spisane, a potem złączone i opatrzone pieczęciami⁹⁵. Obecny najpewniej był też stojący wtedy na czele kancelarii królewskiej podkanclerzy Mikołaj Trąba; wystąpił w formułach relacyjnej oraz *datum per manus* w dokumentach wystawionych na wcześniejszym postoju Jagiełły w Gródku i na postoju późniejszym – w Przemyślu⁹⁶.

Mimo pośpiechu oba dokumenty zostały spisane równie starannie; jedynie pisarzowi łacińskiemu przydarzyło się pod koniec opuszczenie jednego wyrazu. Można założyć, że ich przygotowanie poprzedziło sporządzenie dwóch różnojęzycznych minut. Za tym przypuszczeniem przemawia, między innymi, drobna, acz charakterystyczna rozbieżność, niepowodowana ani względami translatorskimi, ani czerpaniem z różnych tradycji dyplomatycznych. Gdy mowa o pamiętnem (wet), tu nazwanym pomocnem⁹⁷, pobranym od strony wygrywającej, czyli króla,

odnotowywany w rachunkach królewskich (w rejestrach podskarbiego Hinczki, podrzęctwa korczyńskiego i krakowskiego), w latach 1393–1394 (*Rachunki dworu*, s. 163, 167, 169, 182, 184, 197, 226; *Rachunki królewskie z lat 1393–1395 i 1412. Rachunki podrzęctwa krakowskiego. Rachunki stacji nowosądeckiej*, wyd. H. Wajs, Warszawa 1993, s. 56–58, 60, 61, 63, 65). Ostatnim znanym dokumentem spisanim przez Małochwieja jest dyplom z Medyki. Poza spisaniem dokumentów „pan Małofiej”, „pan Malochej pisar korolewski” wystąpił później również w innej roli: świadcował na dokumentach starostów w Haliczu i księcia Fedora Lubartowicza w Żydaczowie (B. Розов, *op. cit.*, nr 40, 1409 r.; O. Купчинський, *op. cit.*, nr 9, 1412 r.; В. Михайловський, *Історія одного розмежування біля Крилоса в 1412 році*, „Вісник Львівського університету. Серія історична” 2010, 45, s. 521–544, nr 1, 1412 r.; B. Розов, *op. cit.*, nr 45, 1413 r.). Być może ostatni raz pojawił się w 1420 r. w rachunkach miejskich Lwowa, vide: I. Sułkowska-Kurasiowa, *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów 1370–1444*, Warszawa 1977, s. 233 i nn.

⁹⁴ W. Kuraszkiewicz, *Gramoty halicko-wołyńskie XIV–XV wieku*, „Byzantinoslavica” 1932, 4, 2, s. 344 i nn.; A. Груша, *Козда*, s. 84 i nn.

⁹⁵ Formuła *datum* w dokumencie łacińskim odnosi się do czasu jego uwierzytelnienia (równoczesnego z akcją prawną, osobno datowaną), w dokumencie ruskim *data*, zamieszczona w formule koroboracyjnej, została wprost określona jako dzień, w którym przywieziono pieczęcie.

⁹⁶ S. Tylus, *Fundacje kościołów parafialnych w średniowiecznej archidiecezji lwowskiej*, Lublin 1999, nr 14; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 6, nr 1668.

⁹⁷ Oba określenia tej opłaty sądowej, pamiętne i pomocne, używane ówczesznie w dokumentach z terenu Rusi, np. *wstąpiwszy w prawo, dał pamiętnego grzywne* (*Akta grodzkie*, t. 3, nr 84); inne przykłady, mówiące o przewadze użycia określenia „pomocne”, zob. B. Розов, *op. cit.*, wg indeksu. Wymienne zastosowanie obu terminów w artykułach polsko-wołoskiego sądu pogranicznego z 1540 r. (AGAD, MK, Libri Legationum, sygn. 6, k. 114v–119).

w dokumencie łacińskim powołano się na zwyczaj, panujący *in terra Russie*, zaś w dokumencie ruskim na zwyczaj *našej zemli*. Potwierdza to domysł, że redakcje były dwie, jedna sporządzona przez osobę spoza Rusi lub nieobjawiającą wobec niej stosunku emocjonalnego, druga przez redaktora, dla którego Ruś była „naszą ziemią”⁹⁸. Być może jedynie sam werdykt został spisany wcześniej w postaci odręcznej notatki, bowiem oba dokumenty wykazują w tej części największą zbieżność. W jakim języku ujęto ten ewentualny protokół, nie sposób stwierdzić. Nie przesądza o tym język, w jakim prowadzono obrady sądu. Nic o tym nie wiadomo, wolno jednakże przypuszczać, że raczej używany był język polski i ruski *promiscue*, które oba w mowie mogły być wzajemnie rozumiane (co w socjolingwistyce określane jest jako dual-lingwizm); dopiero w piśmie pojawiała się bariera, stawiana przez odmienność alfabetów. Nie brakło zresztą w komplecie sędziowskim osób, które w razie potrzeby służyłyby za tłumacza, choćby sędzia przemyski Kostko z Bolestraszcyc, uprzednio pisarz ruski, biegły w swym fachu, który mógł ponadto brać udział w redagowaniu dokumentu. Uzgodniona sentencja została opatrzona formułami wstępnymi i końcowymi oraz ujęta w dyktatach, właściwych dla obu tradycji kancelaryjnych, ale też wykazujących ich zbliżenie do siebie.

Można zakładać, że dokument łaciński i ruski powstały równocześnie, brak bowiem takiej zależności, która dowodziłaby pierwszeństwa czy wtórności któregośkolwiek z nich. Do tego samego wniosku prowadzi analiza odmienności, jakie zachodzą na liście asesorów-wystawców w obu wersjach.

SĘDZIWIE: JEDNI, CHOĆ PODZIELENI

Lista asesorów-wystawców to jeszcze jeden, niezmiernie interesujący przekaz zawarty w dyplomie. Jej językowe aspekty rozpatrzył ostatnio Vitaliy Mykhailovskyi, zestawiając specyficzne odmienności zachodzące w sposobach prezentacji osób w wersji łacińskiej i ruskiej, wyrażające się w formach imion, przydomków, patronimików i przydawek odmiejskowych⁹⁹. Warto wszakże zwrócić uwagę na inną jeszcze kwestię, którą

⁹⁸ *Memoriale, quod pomoczne dicitur, ab eodem domino Wladislao rege Polonie irremissibiliter recepimus, iuxta consuetudinem, que in terra Russie solita est observari; помочное взяли есмы оу кроля подлугъ нашеи земли обычая* (Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 4, nr 1084; B. Rozow, *op. cit.*, nr 38).

⁹⁹ В. Михайловський, *Іменування*, s. 137 i nn. Poza cechami fonetycznymi podstawowe różnice to syntetyczna formacja przydawek odmiejskowych (z sufiksem -ski/-cki)

nasuwa układ tego wykazu. Daje się w nim rozpoznać podział na trzy grupy, tak w dokumencie łacińskim, jak ruskim, mimo zachodzących między nimi różnic. Ciąg wystawców otwiera grupa dostojników kościelnych i świeckich. Na jej początku zostali postawieni dwaj przemyscy *ordinarii loci*, Maciej, biskup Kościoła katolickiego, oraz Atanazy, biskup Cerkwi prawosławnej. Po nich następuje, w kolejności według wersji łacińskiej, sześciu dygnitarzy piastujących urzędy: Jan z Tarnowa, wojewoda krakowski i starosta Rusi, Piotr Kmita, wojewoda sandomierski, Piotr Pilikowicz, wojewoda mazowiecki, Mikołaj z Michałowa, kasztelan wojnicki, Gniewosz z Dalewic, podkomorzy krakowski, Florian z Korytnicy, podczaszy sandomierski. Należeli oni do grona osób wyjątkowo często pojawiających się w otoczeniu króla, uznawanych za jego doradców, odgrywających znaczną rolę polityczną w państwie¹⁰⁰. Wyjątkiem jest Piotr Pilikowicz ze Skułów w ziemi czerskiej, należący nie do otoczenia Jagiełły, lecz do kręgu dworskiego księcia Janusza I¹⁰¹. Jeszcze jeden dygnitarz, Zbigniew z Brzezia, marszałek królestwa, aczkolwiek nie brał udziału w przewodzie, był obecny i przywiesił swą pieczęć, jedną z najlepiej zachowanych.

Po prałatach i baronach wymienieni zostali reprezentanci elity ziemiańskiej Rusi Koronnej. Ich wykaz złożony jest z dwóch grup, niczym od siebie nieoddzielonych, ale jawnie odrębnych; zauważył to już M. Hrushevskiy¹⁰². Mimo różnic w kolejności wymieniania, podział jest jednakowo czytelny i w dokumencie łacińskim, i w ruskim. Grupa pierwsza składa się z 10 osób¹⁰³. Na pierwszym w niej miejscu został postawiony

charakterystyczna dla wersji ruskiej, formacja analityczna typowa dla wersji łacińskiej (z przyimkiem *de*), skłonność do stosowania form deminutywnych w wersji ruskiej. Różnice te wynikają głównie z odmiennej adaptabilności języka łacińskiego względem języka wernakularnego, w tym przypadku ruskiego, ale również polskiego, którego wpływy można tu także dostrzec. Inne odmienności, na przykład braki w tytulaturze, wynikają z właściwości dyplomatyki ruskiej.

¹⁰⁰ I. Sułkowska-Kurasiowa, *Doradcy Władysława Jagiełły*, w: *Spółczesność Polski średnio-wiecznej*, t. 2, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1982, s. 188–220.

¹⁰¹ M. Wilska, *Pilik (Pilikowicz) Piotr*, w: *PSB*, t. 26, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 279; eadem, *Mazowieckie środowisko dworskie Janusza Starszego. Studium społeczne*, Warszawa 2012, s. 114 i nn. Autorce nic nie wiadomo o jego związkach z Rusią, aczkolwiek w 1404 r. jakiś Pietrasz Pilikowicz wystąpił jako właściciel Tyśmieniczan w ziemi halickiej (B. Позов, *op. cit.*, nr 37).

¹⁰² М. Грушевський, *Історія*, t. 6, s. 236 i n. Autor podkreśla, że grupa ruska, choć liczniejsza, została zepchnięta na drugi plan.

¹⁰³ Przedstawiam jedynie ogólną charakterystykę uczestników; ich prezentacja, poprzedzona badaniami genealogicznymi, ujawnieniem więzi rodzinnych i rodowych, ustaleniem pozycji majątkowej i rozpoznaniem relacji z władcą wymaga osobnego opracowania;

w dokumencie łacińskim Iwan z Klecia w kasztelanii bieckiej, ośrodka włości nadanej w 1353 r. jego ojcu i stryjom przez Kazimierza Wielkiego, brat Dymitra z Goraja, podskarbiego i marszałka królestwa, należący do możnego ruskiego rodu Korczaków, od początku wspierającego wschodnią politykę Kazimierza Wielkiego, w tym czasie już nie bojar, lecz rycerz, dworzanin i ziemianin małopolski; w dokumencie ruskim przydzielono mu pozycję znacznie niższą, na drugim krańcu: przedostatnią w grupie¹⁰⁴. W przypadku pozostałych osób tak znacznych różnic zaszeregowania już nie ma. W tej samej kolejności w obu dokumentach zostali uplasowani Jaśko z Rzeszowa, nadanego wraz z całą włością w 1354 r. jego ojcu, Janowi Pakosławicowi ze Stróżysk w powiecie wiślickim za usługi dyplomatyczne¹⁰⁵, następnie Bieńko z Żabokruków w ziemi lwowskiej, które otrzymał od Władysława Opolczyka, wielokrotny starosta w różnych grodach Rusi w służbie tego księcia i Jagiełły, zapewne przybysz ze Śląska¹⁰⁶, oraz Jaśko Mazowszanin (*de Masouia*), właściciel Jaryczowa i Milatycz w ziemi lwowskiej, otrzymanych od Władysława Opolczyka za swe służby, który wraz z Bieńkiem reprezentował szlachtę Rusi na zjeździe w Radomiu w 1401 r.¹⁰⁷ Miejsca po nich zajęli Mikołaj z Kulikowa

pełne studium prozopograficzne zapowiada V. Mykhailovskiy. Z tego względu nie zamieszczam pełnej dokumentacji źródłowej i przywołuję wybrane jedynie opracowania, tutaj te o szerszym zakresie, dające wgląd w literaturę szczegółową: L. Wyrostek, *Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 1931–1932, 11; С.С. Пашин, *Перемышльская*; J. Sperka, *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1379–1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*, Katowice 2006; J. Zazuliak, *Formation of the knightly Korčak clan and the politics of kinship of the Przemyśl magnates of Ruthenian origin in the fifteenth century*, w: *Litauen und Ruthenien. Studien zu einer transkulturellen Kommunikationsregion (15.–18. Jahrhundert)*, red. S. Rohdewald, D. Frick, S. Wiederkehr, Wiesbaden 2007, s. 34–49; J. Szyszka, *Formowanie i organizacja dóbr monarszych w ziemi lwowskiej od połowy XIV do początku XVI wieku*, Kraków 2016; I. Smutok, *Szlachta ruska ziemi przemyskiej (XIV–XVIII w.). Analiza historyczno-genealogiczna*, Przemyśl 2021; S. Jaros, *Iterationen im Grenzraum. Akteure und Felder multikonfessioneller Herrschaftsaushandlung in Kronruthenien (1340–1434)*, Berlin 2021.

¹⁰⁴ F. Sikora, *Krąg rodzinny i dworski Dymitra z Goraja i jego rola na Rusi*, w: *Genealogia – kręgi zawodowe i grupy interesu w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red. J. Wroniszewski, Toruń 1989, s. 55–89 (przedruk w: idem, *Małopolskie późne średniowiecze. Ludzie i instytucje. Wybór pism*, Warszawa 2017, s. 203–228).

¹⁰⁵ J. Kurtyka, *Krąg rodowy i rodzinny Jana Pakosławica ze Stróżysk i Rzeszowa*, „Przemyskie Zapiski Historyczne” 1988–1989, 6–7, s. 7–61.

¹⁰⁶ J. Sperka, *Z dziejów migracji rycerstwa śląskiego na ziemi Rusi Koronnej w końcu XIV i w początkach XV wieku (wstępne rozpoznanie)*, w: *Narodziny*, t. 1, s. 528 i nn. O Bieńku pisał F. Sikora, *op. cit.*, s. 210 i nn., czyniąc go – problematycznie – przyrodnim lub stryjecznym bratem Dymitra z Goraja i Iwana z Klecia.

¹⁰⁷ Nadanie z 1372 r., AGAD, perg. 7233; *Akta unii*, nr 44; J. Sperka, *Otoczenie*, s. 265 i nn.

w ziemi lwowskiej, potomek Stanisława Drewięty z małopolskiego albo wielkopolskiego Borku, odbiorcy nadania Kazimierza Wielkiego¹⁰⁸, oraz Jaśko Klus z Wyznian w ziemi lwowskiej, prawdopodobnie przybyły ze Śląska, który wżenił się w możny ruski ród Łojowiczów¹⁰⁹. Niżej zostali wymienieni w nieznacznie różniącej się kolejności Krystyn (Chrszczon) z Martynowa w ziemi halickiej, teść Teodoryka Buczackiego, pojawiający się jako *baro* na jednym z dokumentów¹¹⁰, Mikołaj Pstrowski z Pstroszyc w województwie krakowskim, właściciel Niebieszczan w ziemi sanockiej, a do 1402 r. także Orzechowców w ziemi przemyskiej¹¹¹, oraz Jaśko Fortuna, do 1411 r. właściciel Sichowa w ziemi lwowskiej, wywodzący się z rodu mazowieckich Nałęczów, ze Szczytna w ziemi zakroczymskiej¹¹². W dokumencie ruskim jeszcze niżej umieszczono Iwana z Klecia. Listę zamyka – tak samo w obu wersjach – Franciszek Borsznic, z rodziny przybyłej ze Śląska i osiadłej najpierw w ziemi lwowskiej, później w ziemi halickiej, gdzie leżały dobra nadane przez Jagiełłę¹¹³.

Łatwo da się dostrzec, że grupa odznacza się jednorodnością; to przybysze – w pierwszym lub drugim pokoleniu – z Zachodu, z Małopolski, Śląska i Mazowsza, lecz już wrosnięci w nowe środowisko, biorący udział w sprawach publicznych niedawno przyłączonej dzielnicy Korony. Większość z nich można z pewnością określić jako aktywnych uczestników

¹⁰⁸ Nadanie z 1368 r., *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 3, 1333–1386, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1887, nr 816; powiązanie Kulikowskich z Drewiętą: A. Janeczek, *Podhoraj – zaginiony gród pogranicza polsko-ruskiego*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1985, 33, 1–2, s. 22.

¹⁰⁹ J. Sperka, *Z dziejów*, s. 537.

¹¹⁰ B. Розов, *op. cit.*, nr 36, 1401 r.; *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 2, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1870, nr 28, 1402 r.; B. Розов, *op. cit.*, nr 40, 1409 r.; *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 4, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1873, nr 24, 25, 1411 r.; *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 12, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1887, nr 2053, 1448 r. Wcześniej z Martynowic (Martynowa) pisał się Dobiesław Chałaska (Chałastra): O. Купчинський, *op. cit.*, nr 1, 1351 r.; *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 7, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1878, nr 10, 1374 r.; *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 8, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1880, nr 9, 1375 r.; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4, nr 1036, 1377 r.; M. Грушевський, *Кілька грамот Володислава Опольського*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка” 1903, 51, 1, s. 1–8, nr 2, 1378 r.

¹¹¹ *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 1, nr 223, 1398 r.; nr 242, 1402 r.

¹¹² *Akta grodzkie*, t. 4, nr 27, 1411 r.; M. Wilska, *Mazowieckie*, s. 95; A. Suproniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374–1426)*, Warszawa 1998, s. 122.

¹¹³ J. Sperka, *Borschnitzowie na Rusi Czerwonej w XIV–XV wieku*, w: *Miasta*, s. 247–262.

życia politycznego królestwa, należących do grona osób zasłużonych dla Władysława Opolczyka i Władysława Jagiełły, wynagradzanych przez nich nadaniami na Rusi. Jedynie przypadek Iwana z Klecia wyróżnia się na tym tle swoją osobliwością, lecz jego zaliczenie do tej grupy wydaje się zrozumiałe.

Grupę drugą, dwukrotnie liczniejszą, stanowią osoby o ruskim imiennictwie. Ich wykaz otwiera – jednakowo w dokumencie łacińskim i ruskim – Hryńko Sokolecki z odległego Sokolca na Podolu, wcześniej starosta podolski w służbie Koriatowiczów, odbiorca nadania Fedora Koriatowicza z 1391 r.¹¹⁴ Po nim idą, w kolejności podanej w dokumencie łacińskim¹¹⁵, Andrejko i Hryćko z Bybła w ziemi przemyskiej, synowie Chodka Bybelskiego, obdarzonego przez Kazimierza Wielkiego zatwierdzeniem nadania kniazia Lwa, należący do klanu Korczaków¹¹⁶, następnie Hryćko Kierdejowicz, właściciel dóbr na Podolu, w ziemiach halickiej i lwowskiej, starosta kamieniecki w służbie Świdrygiełły, którego porzucił po jego buncie, a dwa miesiące przed rokami w Medyce został nagrodzony przez Jagiełłę intratnym zapisem na żupie solnej¹¹⁷. Na dalszych miejscach zostali wymienieni Hleb Diadkowicz z Romanowa i Świrza w ziemi lwowskiej, wojewoda grodzki halicki, starosta kołomyjski i trembowelski (zaskakująco nisko, na samym końcu wpisany w dokumencie ruskim)¹¹⁸, Wołczko Presłużyc (Przesłuha) z Rohaty-

¹¹⁴ А. Груша, *Невядомая грамата Фёдара Карыятовіча за 1391 г.*, „Беларускі гістарычны агляд” 2001, 8, 1–2, s. 123–135; В. Михайловський, *Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI ст.*, Київ 2012, s. 43; В. Поліщук, *Шляхетський рід Микулинських на Східному Поділлі у XV – на початку XVII століть: генеалогія та питання успадкування Микулинців від подільського старости князів Кориатовичів Гринька Соколицького*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка” 2021, 274, s. 158 i nn.

¹¹⁵ Inną kolejność widać w dokumencie ruskim; różnica w zaszeregowaniu o pięć lub więcej pozycji na liście została w tym przeglądzie odnotowana.

¹¹⁶ С.С. Пашин, *Перемишльська*, s. 10 i nn.; J. Zazuliak, *op. cit.*, s. 37.

¹¹⁷ J. Szyszka, *Dobra pomorzańskie Kierdejów (Kierdejowiczów) w ziemi lwowskiej w XV wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2020, 12 (16), s. 161–208. Został pochowany w kościele dominikańskim we Lwowie (*Akta grodzkie*, t. 2, nr 70), co jest sygnałem jego przejścia na katolicyzm.

¹¹⁸ Kat. Bit., nr 33, 1396 r.; nr 39, 1406 r.; А.М. Молдован, *Пять новонайденных украинских грамот конца XIV – начала XV в.*, в: *Лингвистическое источниковедение и история русского языка*, Москва 2000, s. 271–272, 1413 r.; *Akta grodzkie*, t. 4, nr 24, nr 25, 1411 r.; *Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1607 roku*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1890, nr 32, 1415 r.; K. Maleczyński, *Urzednicy grodzcy trembowelscy (1403–1783)*, „Ziemia Czerwieńska” 1936, 2, 2, s. 306; A. Żaki, *Dzieje Świrza. Średniowiecze*, Legnica 2007, s. 28 i nn., 57 i n., 97; w 1410 r. wystąpił z podwójnym imieniem (*Iohanne dicto Hlyb de Romanow*), co jest śladem konwersji wyznaniowej (*Akta grodzkie*, t. 2, nr 37); Hleb

na w ziemi halickiej, późniejszy starosta halicki¹¹⁹, Daniło Dażbohowicz z Zaderewacza herbu Sas, mimo tej heraldycznej przynależności i mimo spowinowacenia z rodem mołdawskiego wojewody Sasa niekoniecznie wołoskiego pochodzenia, stronnik Ludwika Węgierskiego, nagradzany nadaniami królowej regentki Elżbiety, Władysława Opolczyka i Jagiełły, starosta Świdrygiełły w Haliczu, później starosta żydaczowski¹²⁰. Dalej występuje Kostko Soneczkowicz, syn Jaczka Soneczko, możnego bojara z ziemi przemyskiej, protoplasty Pruchnickich herbu Korczak, również obdarzonego kazimierzowskim potwierdzeniem nadania kniazia Lwa¹²¹, a po nim dwaj sędziowie, przemyski i sanocki, właścivi ze względu na miejsce odbywania sesji oraz położenie dóbr będących przedmiotem sporu. To Kostko, wspomniany wcześniej jako poborca danin, rozliczający się z wydatków na dwór w Medyce, syn popa, najpierw diak z Bolestraszcyc, później pisarz ruski Ottona z Pilicy oraz Władysława Opolczyka, który karierę uwieńczył tytułem szlacheckim i urzędem sędziego przemyskiego¹²², oraz Jaczko, sędzia sanocki, czyli Jaczko Rusin z Hoczwi¹²³;

został pochowany u dominikanów lwowskich (J. Widajewicz, *Z przeszłości Buszcza*, Poznań 1925, s. 32 i nn.).

¹¹⁹ О. Купчинський, *op. cit.*, nr 7, 1400 r.; *Akta grodzkie*, t. 4, nr 24, nr 25, 1411 r.; *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 2, wyd. A. Lewicki, Kraków 1891, nr 65, 1415 r. Wołczko przeprowadził miejską lokację Rohatyna (*Materiały archiwalne*, nr 32, 1415 r.; nr 39, 1419 r.).

¹²⁰ Jego wołoskie pochodzenie zgodnie przyjmowała starsza literatura, co podważa (ale nie obala) M. Капраль, *Данило Даждбогович Задревецький – засновник роду Даниловичів*, w: *Academia. Terra historiae. Студії на пошану Валерія Смолія*, t. 1, Kyïv 2020, s. 403–416. Vide też: С.В. Полехов, В.Б. Крысько, *Жалованная грамота князя Владислава Опольского Даниле Даждбоговичу 1375 г.*, „Die Welt der Slaven” 2020, 66, 1, s. 19–45.

¹²¹ M. Gębarowicz, *Jan Andrzej Próchnicki (1553–1633). Mecenas i bibliofil. Szkic z dziejów kultury w epoce kontrreformacji*, Kraków 1980, s. 22 i nn.; С.С. Пашин, *Перемышльская*, s. 20 i nn.; M. Wolski, *Dzieje Pruchnika i okolic do końca XVI wieku*, w: *Pruchnik. Studia z dziejów miasta i okolic*, red. M. Wolski, Kraków 2014, s. 51 i nn.

¹²² Na wszelkie możliwe sposoby przedstawił się w spisanej przez siebie hramocie z 1366 r.: *поповичь болестрашицкии именемъ Деячковичь, Василуовъ синъ поповъ, Кость проузвищемъ Сорочичь* (B. Розов, *op. cit.*, nr 6); od Władysława Opolczyka otrzymał dwie cerkwie i dwa dworzyska pod Przemysłem za zasługi oddane królowi Kazimierzowi i księciu (*Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 5, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1875, nr 13, 1378 r.), a w nieznanym czasie posiadał również Bolestraszyce, z których się pisał; z predykatem *nobilis* wystąpił w 1403 r. (*Materiały archiwalne*, nr 19); na urzędzie sędziego przemyskiego co najmniej od 1390 r. (B. Розов, *op. cit.*, nr 23a, 24). Cf. A. Fenczak, *W obliczu zmian geopolitycznych i ustrojowych (1340–1389)*, w: *Dzieje Przemysła*, t. 2, cz. 1, red. F. Kiryk, Przemysł 2003, s. 49 i nn.; J. Sperka, *Otoczenie*, s. 277 i nn.

¹²³ Znany od 1376 r., od 1400 r. występuje jako sędzia sanocki (*Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 1, nr 237, nr 261; cz. 4, nr 1030); w 1407 r. otrzymał potwierdzenie lennego nadania

obaj umieszczeni w dokumencie ruskim pod koniec listy, przy Oleszku Hrudkowiczu, sędzi lwowskim. Poniżej obu tych urzędników starościńskich, ostatniej rangi, został odnotowany Waško Teptukowicz herbu Korczak, potomek Wachna Teptucha z Tyśmienicy, odbiorcy – budzącego wątpliwości – nadania Kazimierza Wielkiego, beneficjent licznych donacji Władysława Opolczyka i Jagiełły w ziemi halickiej i lwowskiej, znacznie wyżej – i właściwiej, po Bybelskich, a przed Daniłem Zaderewecim – uszeregowany w dokumencie ruskim¹²⁴. Niższe miejsca zajęli Michajło Procewicz, występujący wcześniej jako świadek podolskich nadań Koriatowiczów, właściciel wsi Wierczany pod Stryjem¹²⁵, oraz Drahin (Drahan) Wołoszyn, zapewne identyczny z Dragiem Wołochem, beneficjentem nadania lennego Jagiełły na Czołhany w wołości żydaczowskiej, założycielem rodu Sasów Czołhańskich¹²⁶; to jedyna osoba, występująca z obcym w tej grupie, nie-ruskim antroponimem. Dalej został wymieniony Chodko Czemer (Czemerowicz), pojawiający się w otoczeniu Koriatowiczów, następnie odbiorca nadania Jagiełły na Nadziejów i Kropiwniki w powiecie żydaczowskim (1399), później „sługa ziemlanski” u Fedora Lubartowicza w Żydaczowie¹²⁷. Wykaz kończą Jurij i Waško Moszencyce, bracia z Malczyc w ziemi lwowskiej, może synowie Piotra Moszenki, bojara świadkującego we Lwowie w 1368 i 1370 r.¹²⁸, Wołczko Kuźmicz, pewnie syn Kuźmy Surmicza, „ojczyca bolenowskiego”, czyli dziedzica Bolanowic w ziemi przemyskiej¹²⁹, Michajło Sienkowicz, świadek sprzedaży monasteru Kalników w ziemi przemyskiej w 1378 r., Iwan

na Hoczew i Zahoczewie, udzielonego jego przodkom przez poprzedników króla (*Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 6, nr 1707).

¹²⁴ С.С. Пашин, *Крупнейшие галицкие бояре второй половины XIV века и их потомки*, „Вестник Удмуртского университета. Серия история и филология” 2021, 32, 1, s. 127–130.

¹²⁵ J. Tęgowski, *Sprawa przyłączenia Podola do Korony Polskiej w końcu XIV wieku*, „Teki Krakowskie” 1997, 5, s. 155–176, aneks, nr 1, 1388 r.; O. Купчинський, *op. cit.*, nr 7, 1400 r.; A. Груша, *Невядомая*, s. 133 i n.; В. Михайловський, *Еластична*, s. 45.

¹²⁶ *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 6, nr 1626, 1399 r.; L. Wyrostek, *op. cit.*, s. 75.

¹²⁷ J. Tęgowski, *op. cit.*, aneks, nr 1, 1388 r.; Ю. М. Мікульскі, *Новая*, s. 147–150, 1392 r.; В. Розов, *op. cit.*, nr 32, 1399 r.; 43, 1411 r.; O. Купчинський, *op. cit.*, nr 9, 1412 r.; A. Груша, *Невядомая*, s. 134; В. Михайловський, *Еластична*, s. 46.

¹²⁸ В. Розов, *op. cit.*, nr 8, 9; O. Купчинський, *op. cit.*, nr 7; Waško prowadził w 1401 r. spór graniczny w Wasiuczynie w ziemi halickiej (В. Розов, *op. cit.*, nr 36), w 1407 r. otrzymał od króla przywilej na urządzenie stawu pod Malczycami (*Akta grodzkie*, t. 3, nr 81), w 1410 r. wystąpił jako wojewoda grodzki w Glinianach w ziemi lwowskiej (*Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 6, nr 1736).

¹²⁹ Kuźma Surmicz znany od 1352 r. (A. Prochaska, *Dokument graniczny czerwono-ruski z r. 1352*, „Kwartalnik Historyczny” 1900, 14, s. 51–54; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4,

Danslawicz, zięć Chońki, żony Waśka Diadkowicza, sprzedającej ten monaster¹³⁰, Oleszko Hrudkowicz, sędzia lwowski w latach 1405–1424¹³¹, a ponadto Waśko Czortkowicz¹³², pominięty w dokumencie łacińskim, w ruskim zamieszczony na przedostatniej pozycji.

Różnice w uszeregowaniu wystawców są zastanawiające. Dowodzą one, że listy zostały ułożone niezależnie od siebie. To jeszcze jedna wskazówka, że żaden z obu dokumentów nie jest zwykłym tłumaczeniem drugiego. Nie warto przypisywać szczególnej wagi niewielkim rozbieżnościom w kolejności wymieniania wystawców, ale te większe mogą być znaczące. W dokumencie łacińskim stosowniej niż w ruskim przydzielono pozycję Iwanowi z Klecia (grupa pierwsza), natomiast gorzej Waškowi Teptukowiczowi (grupa druga), który właściwiej został zaszeregowany w dokumencie ruskim. Wniosek, że redaktor wersji łacińskiej lepiej uporządkował grupę pierwszą, a redaktor wersji ruskiej – grupę drugą, byłby jednak zbyt pochopny. Przeczy mu umiejscowienie Hleba Diadkowicza, należącego do grupy drugiej, który właśnie w wersji ruskiej spadł na ostatnią pozycję, z całą pewnością z krzywdą dla niego¹³³. Istotne jest co innego, mianowicie konsekwencja, z jaką w obu dokumentach rozdzielono grupy ziemian. W obu wersjach najniżej w grupie pierwszej umieszczony Franciszek Borsznic, należący do grupy średniej szlachty, poprzedza Hryńka Sokoleckiego, jednego z prominentnych dostojników na Podolu, pierwszego w grupie drugiej. Widać z tego, że jedna hierarchia wystawców kończy się na Borsznicu, druga zaczyna się od nowa, na Hryńku. Obowiązują więc – jednakowo w obu dokumentach – dwa porządki zajmowania honorowych miejsc w społeczności szlacheckiej, choć hierarchizacja w ich obrębie już ściśle przestrzegana nie jest. Obaj redaktorzy w tym jednym byli zgodni: ułożyli wykaz wystawców w dwóch oddzielnych listach o tym samym składzie, lecz uporządkowali je już nieco inaczej; to, że nie w każdym przypadku tak udatnie, jak moglibyśmy oczekiwać, cechuje listy świadków wielu dokumentów.

nr 943, O. Купчинський, *op. cit.*, nr 2); Kuźmiczom miało przysługiwać nadanie kniazia Lwa dla Piotra Surmy (*Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4, nr 900).

¹³⁰ B. Розов, *op. cit.*, nr 13. Poza tym Iwaszko Danslawicz wystąpił jako świadek w Wiszni w 1393 r., też na niewysokiej pozycji (B. Розов, *op. cit.*, nr 28).

¹³¹ K. Maleczyński, *Urzednicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352–1783*, Lwów 1938, s. 59; *Akta grodzkie*, t. 4, nr 19; *Kat. Bit.*, nr 266.

¹³² W 1396 r. syn Waśka zwanego Czartkowicz sprzedał Hlebowi z Romanowa Kurowice w powiecie lwowskim (*Kat. Bit.*, nr 33).

¹³³ Hleb Diadkowicz z Romanowa wystąpił na pierwszym miejscu w testacji dokumentu starosty Iwona z Obiechowa (B. Розов, *op. cit.*, nr 44, 1412 r.), a wysoko został umieszczony w innych (np. *Kat. Bit.*, nr 36, 1400 r.; *Akta grodzkie*, t. 4, nr 39, 1418 r.).

DWA TORY PIŚMIENNOŚCI

Systematyczny rozdział listy wystawców nie-dygnitarzy na dwie grupy zdradza, że został on wprowadzony w obu dokumentach intencjonalnie, jako wyraz istniejącego, widomego ich zróżnicowania, przeważającego nad hierarchią prestiżu. To grono 30 (31) reprezentantów szlachty Rusi składało się z autochtonów Rusinów, przybyszów Wołochów, związanych z kulturą ruską i prawosławiem, oraz przybyszów ze starej Korony, Mazowsza i Śląska. Niezależnie od pochodzenia terytorialnego, miejscowego czy obcego podstawowym kryterium podziału była przynależność do dwóch osobnych kręgów kulturowych, zachodniego, katolickiego, oraz wschodniego, prawosławnego. To jedyny motyw różnicowania, jaki daje się zaobserwować.

Obie grupy nie zostały w dyplomie opisane żadnym nadrzędnym desygnatem. W uproszczonej nomenklaturze tamtego czasu, posługującej się określeniami etnicznymi na oznaczenie splotu cech wyznaniowych i kulturowych¹³⁴, byłyby to grupa polska i ruska, jak w pewnej zapisce sądowej z 1446 r., gdzie obok imiennie przywołanych *nobiles Lachos* postawiono *de Ruthenicali genologia nobiles*¹³⁵. Zwraca uwagę fakt, wręcz zakrawający na paradoks, że pośród tych pierwszych nie było akurat żadnego „genetycznego” Polaka; uznani za „Lachów” Romanowscy, Hermanowscy, Chodorowscy i Dawidowscy wywodzili się z rodów ruskiego pochodzenia¹³⁶. Zakwalifikowanie nie wynikało więc z genealogii osoby zaliczanej do grupy „polskiej”, lecz z obranej przez nią opcji wyznaniowej i kulturowej¹³⁷. Na tej właśnie zasadzie również Iwan z Klecia, wywodzący się z możnego rodu bojarskiego, został w dyplomie medycznym zaliczony do grupy pierwszej, „lackiej”. Co prawda dwaj konwertyci, Hryćko Kierdejowicz i Hleb Diadkowicz z Romanowa, w niej się nie znaleźli i zostali przypisani do grupy „ruskiej”. Ich decyzje o zmianie wyznania mogły zapaść później, gdy obaj ustanawiali fundacje dla dominikanów

¹³⁴ A. Janeczek, *Ethnicity, Religious Disparity and the Formation of the Multicultural Society of Red Ruthenia in the Late Middle Ages*, w: *On the Frontier of Latin Europe. Integration and Segregation in Red Ruthenia, 1350–1600*, red. T. Wünsch, A. Janeczek, Warsaw 2004, s. 27 i nn.

¹³⁵ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 14, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1889, nr 1577.

¹³⁶ A. Janeczek, *Polska ekspansja osadnicza w ziemi lwowskiej w XIV–XVI w.*, „Przegląd Historyczny” 1978, 69, 4, s. 620; pochodzenie Dawidowskich ustalił M. Wilamowski, *Stanisław Dawidowski (z Dawidowa) h. Wilczekosy*, w: *PSB*, t. 42, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2003, s. 23–26; O konwersji Jana-Hleba z Romanowa vide wyżej: przyp. 118.

¹³⁷ U podłoża tego rozróżnienia tkwiły zapewne względy procedury sądowej; ryt przysięgi obowiązującej prawosławnych różnił się od tej wymaganej od katolików.

lwowskich, służące komemoracji rodu¹³⁸. Jednak niekoniecznie w tym można upatrywać wyjaśnienia pozornej sprzeczności. Przystąpienie do Kościoła łacińskiego było jedynie momentem w dłuższym procesie kulturowego przeorientowania. Jest oczywiste, że akulturacja nie dokonuje się natychmiastowo z konwersją i rebaptyzacją; do przyswojenia wzorów kulturowych dochodzi stopniowo, co może rozciągać się na długie lata życia osoby porzucającej stare wyznanie i na następne pokolenie. Najwidoczniej w 1404 r. obaj uchodzili nadal za „bojarów zemljan”, tak jak Iwan z Klecia już za jednego z polskich nobilów¹³⁹.

Podobny rozdział, etniczny w nazwie i kulturowo-wyznaniowy w treści, daje się odczytać w przekazach jedyne go języka wernakularnego, jaki wówczas był używany w piśmie w komunikacji władcy i jego urzędników z poddanymi, czyli ruskiego. W nich podwójny skład elity społecznej Rusi wyrażał się w zestawieniu „Poljan i Rusi”, jak zbiorczo określono świadków w innej hramocie Jagiełły spisanej przez znajomego już nam pisarza Małochwieja, albo w spajającym pojęciu „zemlianie ruskie i laszkie obapolne”, jak pół wieku wcześniej oznaczono bojarów i rycerstwo wołości przemyskiej w hramocie starosty Ottona z Pilicy¹⁴⁰. Ta kulturowa dwoistość jednego, integralnie ujmowanego środowiska ziemiańskiego Rusi, dobitnie wyraziła się w uszeregowaniu listy wystawców; dotyczyła również obu dostojników kościelnych, wymienionych na pierwszym miejscu.

To wszystko skłania do wniosku, że o spisaniu paralelnych dokumentów mogło zadecydować kulturowe zróżnicowanie arbitrów, którzy wyrok wydali. To ze względu na mieszany charakter składu sędziowskiego przygotowano werdykt w dwóch wersjach, a do złączonych dokumentów przywieszono pieczęcie, pośród których były zarówno te z napisami łacińskimi, jak i cyryliczki.

Podwójny dokument z Medyki może uchodzić za świadectwo równoczesnego stosowania obu języków i alfabetów w dobie następującej po

¹³⁸ T.M. Trajdos, *Dobroczyńcy mendikantów średniowiecznego Lwowa*, w: *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej*, t. 8, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1999, s. 229 i nn.

¹³⁹ Trwanie przy starym imieniu niczego nie przesądza. Konwersja nie musiała pociągać za sobą rebaptyzacji, a nawet gdy do niej dochodziło, posługiwano się dotychczasowym imieniem. Hleb z Romanowa pojawił się z drugim imieniem *Iohannes* jedynie w 1410 r., a gdy wystąpił ostatni raz, w 1427 r., to nadal zwał się Hlebem (*Hlep de Romanow*) – O. Halecki, *Z Jana Zamoyskiego inwentarza Archiwum Koronnego. Materiały do dziejów Rusi i Litwy w XV wieku*, w: *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 12, cz. 1, Kraków 1919, s. 187, nr 79.

¹⁴⁰ *Много было при томъ добрыхъ люди, полянь и руси* (B. Розов, *op. cit.*, nr 32, 1399 r.); *objazd granic z zemliany ruskiemi i laszkiami obapolnemi przemyskiej wolosti i starczy* (A. Prochaska, *Dokument*, s. 54; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4, nr 943; O. Купчинський, *op. cit.*, nr 2; 1352 r.).

aneksji Rusi. Świadcstwo jest jednostkowe, choć uderzające swoją formą, natomiast szerszego zakresu zjawiska dowodzi około 90 znanych dziś, wprost lub pośrednio, pojedynczych hramot, czyli dokumentów spisanych w języku ruskim, wystawianych przez Kazimierza Wielkiego, królową regentkę Elżbietę, Władysława Opolczyka i Władysława Jagiełłę oraz przez ich urzędników¹⁴¹. Liczbą nie dorównują one dokumentom łacińskim, co więcej, od lat trzydziestych XV w. przestały się pojawiać, niemniej, zanim ich wystawianie zostało poniechane, są oznaką, że rządzący widzieli potrzebę respektowania swoistości kulturowej nowych poddanych i stosowania ich języka oraz pisma; pewnie widzieli też płynące z tego korzyści, dużo warte, bo służące osiągnięciu pożądanego celów politycznych: legitymizacji i manifestacji władzy oraz utwierdzenia jej autorytetu, dzięki oddziaływaniu poprzez słowny i graficzny przekaz wysłany w języku i alfabecie rodzimym¹⁴². Oznacza to, że wraz z poszerzeniem roli dokumentu w inkorporowanym kraju¹⁴³ i rozpoczęciem produkcji hramot po 1350 r. doszło do rozdwojenia sfery piśmienności w państwie, aczkolwiek w skali sobie nierównej, w przypadku dokumentów ruskich ograniczonej liczbowo, czasowo i terytorialnie. Dwutorowość produkcji dokumentów odzwierciedla skład personalny kancelarii królewskiej. Ze 139 osób, które – jak wykazano – w niej pracowały na różnych stanowiskach w okresie od 1370 do 1444 r., 13 to pisarze ruscy¹⁴⁴; do tego należy doliczyć pisarzy ruskich Kazimierza Wielkiego i Władysława Opolczyka oraz pisarzy starostów Rusi.

Można by spekulować, że złączenie dokumentów było także aktem o symbolicznej wymowie. Oto różni kulturowo, lecz równi politycznie wystawcy wystąpili zgodnie razem, zachowując swoje własne tradycje piśmiennicze. Czy taki zamysł rzeczywiście przyświecał przygotowaniu dwóch równoprawnych wersji językowych, z samych dokumentów nie dowiemy się. Spisane zostały one prosto, bez żadnej motywacji

¹⁴¹ Tym zagadnieniem, dotąd nieprzestudiowanym, a tego wartym, zamierzam zająć się w innej pracy.

¹⁴² To, że dokument monarszy służył jako narzędzie propagandy ideowej, przekonująco pokazała Anna Adamska, *Słowo władzy i władza słowa. Język polskich dokumentów monarszych doby średniowiecza*, w: *Król w Polsce XIV i XV wieku*, red. A. Marzec, M. Wilamowski, Kraków 2006, s. 57–87.

¹⁴³ O upiśmiennieniu sfery administracji i prawa Rusi Koronnej jako zjawisku modernizacji kraju pisał Thomas Wunsch, *Verschriftlichung und Politik in Rotrußland (14.–15. Jh.): Zum kulturgeschichtlichen Aussagewert mittelalterlicher Gerichtsaufzeichnungen*, w: *The Development*, s. 93–105. Vide też: Y. Zazulyak, *Ego huic inscriptione non credo, ... ipse scribere potuit, quod voluit: Law, Literacy, and Daily Life in Late Medieval Galicia*, „Medium Aevum Quotidianum” 2008, 57, s. 12–27.

¹⁴⁴ Tytu ich odnotowała I. Sułkowska-Kurasiowa, *op. cit.*, s. 59 i nn., 194 i nn.

ideologicznej i uzasadnienia użycia niezwyklej w dyplomatyce formy, na pewno szybko, bowiem datowane są na ten sam dzień, w którym zapadł wyrok. O ile w przywieszeniu wspólnych pieczęci trzeba widzieć działanie praktyczne i zamiar zapewnienia tej samej mocy obu dokumentom, o tyle ich jednoczesne wytworzenie wymagało specjalnego zachodu: ułożenia obu wersji i spisania przez dwóch pisarzy dysponujących właściwymi kompetencjami językowymi. Innej przyczyny niż uwzględnienie odrębności kulturowej wystawców, niepodzielonych statusowo, trudno się doszukać. Sądzić można, że to równość praw i uprzywilejowania bojarstwa i rycerstwa, tworzących jedną grupę *nobiles et terrigenae terre Russie*, pociągnęła za sobą bilingwizm i digrafię oficjalnej piśmienności. Podstawę temu dał kurs polskiej polityki wobec przyłączonego kraju i jego społecznej elity, zapoczątkowany już przez Kazimierza Wielkiego, a kontynuowany przez jego następców.

Dyplom z Medyki, choć unikatowy w formie, nie jest niewytłumaczalnym kuriozum. Sporządzenie dokumentu w dwóch wersjach językowych znajduje uzasadnienie w wyborze ruskiego i jego alfabetu jako alternatywnego języka kancelaryjnego nowej na Rusi władzy, rozdział wystawców wynika z dwoistości kulturowej ziemiaństwa czerwonoruskiego, złączenie pergaminów i wspólne uwierzytelnienie równorzędnych wersji odpowiada statusowemu zrównaniu rycerstwa i bojarstwa. Tak można zrekapitulować próby rozstrzygnięcia kwestii, które wywołuje wymowny w treści i osobliwy w postaci dyplom. To z pewnością nie wyczerpuje wszystkich zagadnień, jakie domagałyby się wyjaśnienia. Skierowanych pod adresem tego źródła pytań powstaje więcej. Poddane dalszym badaniom, zwłaszcza języka i formularza, okazałoby się wyrazistym objawem kontaktu i interferencji kultur oraz przenikania tradycji kancelaryjnych¹⁴⁵.

* * *

Dyplom pozwala na wgląd w politykę językową w Koronie powiększonej o ziemie ruskie¹⁴⁶. Jego podwójna postać i dwujęzyczność oznacza-

¹⁴⁵ Silny wpływ polskiej dyplomatyki na dokument ruski na Rusi Koronnej stwierdza С.С. Пашин, *Червонорусские акты XIV–XV вв. и грамоты князя Льва Даниловича, Тюмень* 1996, s. 56–89.

¹⁴⁶ Stosowanie terminu „polityka językowa” w mediewistyce uzasadnia Reinhard Schneider, *Formen und Motive mittelalterlicher Sprachenpolitik*, w: *Lectiones eruditorum extraneorum in facultate philosophica Universitatis Carolinae Pragensis factae*, fasc. 5, Praha 1998, s. 7–23; idem, *Sprachenpolitik im Mittelalter*, w: *Sprachenpolitik in Grenzregionen*, red. R. Marti, Saarbrücken 1996, s. 65–77; vide też: M. Richter, *Die Sprachenpolitik Karls des Großen*, „Sprachwissenschaft” 1982, 7, 3–4, s. 412–437 (przedruk w: idem, *Studies in Medieval Language and Culture*, Dublin 1995, s. 86–108).

ją, że język ruski, wraz z właściwym mu alfabetem, został użyty – obok łaciny – w roli medium oficjalnej komunikacji w państwie, jako język i pismo funkcjonujące w sferze publicznej. W okazanym przez rządzących uznaniu potrzeby posługiwania się nim widzimy nic innego jak akt polityczny, wynikający z obranej przez monarchię polską rozważnej strategii sprawowania władzy nad inkorporowanym krajem poprzez zjednywanie jego elit. Natomiast przekazana w dyplomie lista arbitrów i uczestników zjazdu stanowi dobry przykład, zresztą nieodosobniony, wspólnego występowania i działania szlachty Rusi Koronnej jako grupy złożonej pod względem etnicznym, językowym i wyznaniowym, ale razem tworzącej *communitas terrae*.

Jedno i drugie powiązane z sobą wskazuje na mocną – szczególnie w ziemi przemyskiej – pozycję społeczną i polityczną bojarstwa ruskiego i Cerkwi w pierwszym półwieczu po aneksji. To tutaj, kilkanaście lat przed spisaniem dyplomu medycznego, królowa Jadwiga, podczas wyprawy ruskiej 1387 r., wystawiła akt inkorporacyjny opatrzony zapewnieniem nierozzerwalności kraju z Koroną królestwa oraz deklaracją poszanowania praw i przywilejów jego mieszkańców¹⁴⁷. Adresatem tego zaręczenia byli *milites, nobiles, clientes, advocatus, consules, cives totaque communitas districtus nostri Przemisliensis*. Królowa zobowiązywała się honorować dotychczasowe uprawnienia, powoływać na starostę nikogo innego *nisi Polonum vel Rutenum de nobili genere procreatum*, zaś równorzędnie potraktowanym biskupom przemyskim, katolickiemu i prawosławnemu, obu kapitułom i kościołom obiecywała zachowanie *circa iura ipsorum et consuetudinem antiquitus observatam perhenniter*¹⁴⁸. To ostatnie akurat zapewnienie, wprawdzie umocnione datowanym na 1407 r. królewskim potwierdzeniem uposażenia przemyskiego biskupstwa prawosławnego¹⁴⁹, nie wytrzymało w pełni próby czasu i niebawem zostało ostantacyjnie naruszone; już w 1412 r. Jagiełło odebrał władcyce cerkiew katedralną na zamku przemyskim i oddał ją biskupowi łacińskiemu¹⁵⁰. Zasadniczo bez uszczerbku utrzymał się – również po nadaniu prawa polskiego – jeden, niepodzielny status szlachty Rusi Koronnej, obowiązujący

¹⁴⁷ A. Janeczek, *Zróżnicowanie etniczne wobec integracji państwowej i stanowej w późnośredniowiecznej Polsce*, w: *Historia społeczna późnego średniowiecza. Nowe badania*, red. S. Gawlas, Warszawa 2011, s. 371 i nn.

¹⁴⁸ *Akta grodzkie*, t. 7, nr 19; odmienne w złożonych zapewnieniach przywileje Jadwigi i Jagiełły dla Lwowa i ziemi lwowskiej z 1387, 1388 i 1389 r. (*Akta grodzkie*, t. 2, nr 17; t. 3, nr 42, nr 44, nr 50).

¹⁴⁹ *Akta grodzkie*, t. 7, nr 26; odbiorcą dokumentu był władcyka Atanazy, asesor z 1404 r.

¹⁵⁰ Długosz, *Annales*, liber X–XI, s. 211; mówi też o tym biskup Maciej w dokumencie z tego roku (F. Pawłowski, *Premislia sacra, sive series et gesta episcoporum r. L. Premisliensium*, Cracoviae 1870, s. 78).

terytorialnie, a nie osobowo, acz poza nim znalazło się rycerstwo nie-uprzywilejowane, słudzy zamkowi i drobne ziemiaństwo ruskiego i wołoskiego pochodzenia, ci, którzy nie zdołali pokonać bariery stanowej bądź utrzymać swojej pozycji w starciu ze starostami i konkurentami do dysponowania dobrami i korzyściami¹⁵¹. Pomimo strat, jakie poniosły grupy marginalne, usytuowane czy spychane na obrzeża struktur społecznych, stan szlachecki Rusi Koronnej formował się inkluzyjnie, zachowując jedność w różnorodności. Podwójny dokument z Medyki, sugestywny okaz dwujęzyczności po podboju i zarazem świadectwo równej partycypacji bojarów i szlachty w życiu politycznym kraju, można traktować jako jedną z oznak tego procesu.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Archival sources (Źródła archiwalne)

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Zbiór Dokumentów Pergaminowych, sygn. 5308, 5309, 5315, 5316, 7233.

Metryka Koronna, sygn. 10, 25, 29.

Metryka Koronna, Libri Legationum, sygn. 6.

Archiwum Skarbu Koronnego O. LVI, sygn. 202 (P. 1 I).

Archiwum Zamoyskich, sygn. 32, 33.

Biblioteka Czartoryskich w Krakowie:

perg. 272.

Biblioteka Kórnicka:

rkps 203.

Egyetemi Könyvtár, Budapeszt:

Cod. Lat. 87.

Muzeum Narodowe w Krakowie:

rkps 1713.

Printed sources (Źródła drukowane)

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie, t. 2, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1870.

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie, t. 3, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1872.

¹⁵¹ Ю. Задуляк, *Veri et perpetui terrarum Russie heredes: шляхи легітимації прав на земельну власність серед руської шляхти в середині XV ст.*, „Вісник Львівського університету. Серія історична” 1999, 34, s. 95–107; С.С. Пашин, *Земляне из саноцького села Добра в XV веке*, „Европа. Международный альманах” 2003, 3, s. 46–56; M. Wilamowski, *Rejestr skarg ziemian samborskich na starostę Jana Odrowąża. Nieznane źródło do dziejów konfliktów społecznych na Rusi Czerwonej w drugiej połowie XV wieku*, w: *Narodziny*, t. 2, s. 1365–1408.

- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 4, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1873.
- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 5, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1875.
- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 6, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1876.
- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 7, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1878.
- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 8, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1880.
- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 12, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1887.
- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 13, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1888.
- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 14, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1889.
- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 19, wyd. A. Prochaska, Lwów 1906.
- Akta unii Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków 1932.
- Akty odnoszący się do historii południowej i zachodniej Rosji*, t. 1, Sankt Petersburg 1863 [*Акты относящиеся к истории Южной и Западной России*, t. 1, Санкт Петербург 1863].
- Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 2, wyd. A. Lewicki, Kraków 1891.
- Documente privitoare la istoria românilor*, vol. 1, p. 2: 1346–1450, wyd. E. Hurmuzaki, N. Denuşianu, Bucureşti 1890.
- Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783. Die Josephinische Aufnahme von Galizien 1779–1783*, t. 6, red. W. Bukowski, B. Dybaś, Z. Noga, Kraków 2016.
- Halecki O., *Z Jana Zamoyskiego inwentarza Archiwum Koronnego. Materiały do dziejów Rusi i Litwy w XV wieku*, w: *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 12, cz. 1, Kraków 1919.
- Hrusha A., *Невыдаваемая грамота Федора Карыятовича за 1391 г.*, „Byelaruski historyчны ahlyad” 2001, 8, 1–2 [Груша А., *Невыдаваемая грамота Фёдора Карыятовича за 1391 г.*, „Беларускі гістарычны агляд” 2001, 8, 1–2].
- Hrushevskiy M., *Kilka hramot Volodyslava Opolskoho*, „Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka” 1903, 51, 1 [Грушевський М., *Кілька грамот Володислава Опольського*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка” 1903, 51, 1].
- Ipat'evskaya letopis'*, w: *Polnoye sobraniye russkikh letopisey*, t. 2, Sankt Peterburg 1908 [*Ипатьевская летопись*, w: *Полное собрание русских летописей*, t. 2, Санкт Петербург 1908].
- Jana Długosza Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 11–12, 1431–1444, Warszawa 2004.
- Joannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, liber X–XI, 1406–1412; liber XI, 1413–1430; liber XI–XII, 1431–1444, Varsaviae 1997–2001.
- Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Czartoryskich w Krakowie*, cz. 1, *Dokumenty z lat 1148–1506*, oprac. W. Szelińska, J. Tomaszewicz, Kraków 1975.
- Katalog dokumentów pergaminowych ze zbiorów Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu*, oprac. J. Tomaszewicz, W. Zdanek, red. W. Bukowski, Kraków 2004.
- Kataloh koleksii dokumentiv kyivskoi arkhheografichnoi komisii 1369–1899*, oprac. Ya.R. Dashkevych, L.A. Protsenko, Z.S. Khomutetska, Kyiv 1971 [*Каталог колекції документів київської археографічної комісії 1369–1899*, oprac. Я.Р. Дашкевич, Л.А. Проценко, З.С. Хомуцька, Київ 1971].

- Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, [t. 1], 1178–1386, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876.
- Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 3, 1333–1386, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1887.
- Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 4, 1386–1450, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1905.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. V, wyd. F. Piekosiński, Poznań 1908.
- Kupchynskiy O., *Zabuti ta nevidomi staroukrainski hramoty XIV – pershoi polovyny XV st.*, „Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka” 1997, 233 [Купчинський О., *Забуті та невідомі староукраїнські грамоти XIV – першої половини XV ст.*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка” 1997, 233].
- Lustracja województwa ruskiego 1661–1665*, cz. 1: *Ziemia przemyska i sanocka*, wyd. K. Arłamowski, W. Kaput, Wrocław 1970.
- Materialy dlya istorii vzaimnykh otnosheniy Rossii, Pol’shi, Moldavii, Valakhii i Turtsii v XIV–XVI vv.*, zebrał V.A. Ulyanitskiy, Moskva 1887 [Материалы для истории взаимных отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции в XIV–XVI вв., zebrał B.A. Уляницкий, Москва 1887].
- Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1607 roku*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1890.
- Moldovan A.M., *Pyat’ novonaydennykh ukrainskikh gramot kontsa XIV – nachala XV v.*, w: *Lingvisticheskoye istochnikovedeniye i istoriya russkogo yazyka*, Moskva 2000 [Молдован А.М., *Пять новонайденных украинских грамот конца XIV – начала XV в.*, w: *Лингвистическое источниковедение и история русского языка*, Москва 2000].
- Najstarszy zbiór przywilejów i wilkierzy miasta Krakowa*, wyd. S. Estreicher, Kraków 1936.
- Novaya gramota knyazya Fedora Koriatovicha 1392 g.*, oprac. Yu.M. Mikul’ski, w: *Byelaruskaya dawнина*, red. Yu.M. Mikul’ski, Minsk 2014 [Новая грамота князя Федора Кориатовича 1392 г., oprac. Ю.М. Миккульский, w: *Беларуская даўніна*, red. Ю.М. Миккульский, Мінск 2014].
- Opisy korolivshchyn v Ruskykh zemliakh XVI viku*, t. 2, *Liustratsyi zemel Peremyskoj y Sianotskoj*, wyd. M. Hrushevskiy, Lviv 1897 [Описи королівщин в Руських землях XVI віку, т. 2, *Люстрації земель Перемиської й Сяноцької*, wyd. M. Грушевський, Львів 1897].
- Pamyatniki diplomaticheskogo i sudebno-delovogo yazyka v drevnem Galitsko-Volodimirskom knyazhestve*, wyd. Ya. Golovatskiy, L’vov 1867 [Памятники дипломатического и судебного-делового языка в древнем Галицко-Володимирском княжестве, wyd. Я. Головацкий, Львов 1867].
- Piekosiński F., *Jana Zamojskiego notaty heraldyczno-sfragistyczne*, w: F. Piekosiński, *Studia, rozprawy i materiały z dziedziny historii polskiej i prawa polskiego*, t. 7, Kraków 1907.
- Polekhov S.V., Krys’ko V.B., *Zhalovannaya gramota knyazya Vladislava Opol’skogo Danile Dazhbogovichu 1375 g.*, „Die Welt der Slaven” 2020, 66, 1 [Полехов С.В., Крысько В.Б., *Жалованная грамота князя Владислава Опольского Даниле Дажбоговичу 1375 г.*, „Die Welt der Slaven” 2020, 66, 1].
- Prochaska A., *Dokument graniczny czerwono-ruski z r. 1352*, „Kwartalnik Historyczny” 1900, 14.
- Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z lat 1388 do 1420*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1896.
- Rachunki królewskie z lat 1393–1395 i 1412. Rachunki podrzęctwa krakowskiego. Rachunki stacji nowosądeckiej*, wyd. H. Wajs, Warszawa 1993.
- Rachunki z prac budowlanych na zamku w Nowym Mieście Korczynie w latach 1403–1408*, wyd. J. Karwasińska, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1956, 4, 2, zeszyt dodatkowy.
- Rozov V., *Ukrainski hramoty*, t. 1, XIV v. i persha polovyna XV v., Kyiv 1928 [Розов В., *Українські грамоти*, т. 1, XIV в. і перша половина XV в., Київ 1928].

- Tóth P., *Catalogus codicum Latinorum medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, Budapest 2008.
- Tylus S., *Fundacje kościołów parafialnych w średniowiecznej archidiecezji lwowskiej*, Lublin 1999.
- Wyciągi z najstarszych ksiąg sądowych dawnej ziemi krakowskiej, *Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. 2, wyd. A.Z. Helcel, Kraków 1870.
- Zapiski sądowe województwa sandomierskiego z lat 1395–1444, wyd. F. Piekosiński, w: *Archiwum Komisji Prawniczej*, t. 8, cz. I, Kraków 1907.
- Zbiór dokumentów małopolskich, cz. 1, *Dokumenty z lat 1257–1420*, wyd. S. Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962.
- Zbiór dokumentów małopolskich, cz. 4, *Dokumenty z lat 1211–1400*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969.
- Zbiór dokumentów małopolskich, cz. 6, *Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1386–1417*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972.
- Zbiór dokumentów małopolskich, cz. 7, *Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1418–1434*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975.
- Zeissberg H., *Kleinere Geschichtsquellen Polens im Mittelalter*, w: *Archiv für österreichische Geschichte*, Bd. 55, Wien 1877.

Studies (Opracowania)

- Adamska A., *Od łaciny do języków wernakularnych – i z powrotem. Język dokumentu średniowiecznego w świetle nowszych badań*, w: *Kultura pisma w średniowieczu. Znane problemy, nowe metody*, red. A. Adamska, P. Kras, Lublin 2013.
- Adamska A., *Władza i władza słowa. Język polskich dokumentów monarszych doby średniowiecza*, w: *Król w Polsce XIV i XV wieku*, red. A. Marzec, M. Wilamowski, Kraków 2006.
- Arlamowski K., *Klucz medyczny starostwa przemyskiego w XVI wieku*, w: *Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcone prof. dr. Franciszkowi Bujakowi*, Lwów 1931.
- Armstrong A.J., *The Language Question in the Low Countries: The Use of French and Dutch by the Dukes of Burgundy and their Administration*, w: *Europe in the Late Middle Ages*, red. J.R. Hale, J.R.L. Highfield, B. Smalley, London 1965.
- Balzer O., *Stosunek Litwy do Polski*, w: O. Balzer, *Pisma pośmiertne*, t. 3, Lwów 1937.
- Becker J., *Charters and Chancery under Roger I and Roger II*, w: *Norman Tradition and Transcultural Heritage. Exchange of Cultures in the 'Norman' Peripheries of Medieval Europe*, red. S. Burkhardt, T. Foerster, London 2016.
- Cazachu M., *La Chancellerie des principautés valaque et moldave (XIVe–XVIIIe siècles)*, w: *Kanzleiwesen und Kanzleisprachen im östlichen Europa*, red. C. Hannick, „Archiv für Diplomatik”, Beiheft 6, Köln 1999.
- Chłapowski K., *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795*, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2017.
- Chodynicki H., *Sejmiki ziem ruskich w wieku XV*, Lwów 1906, *Studia nad historią prawa polskiego*, t. 3, z. 1.
- Dąbkowski P., *Prawo prywatne polskie*, t. 1–2, Lwów 1911.
- Dąbkowski P., *Zarys prawa polskiego prywatnego*, Lwów 1920.
- De Visscher E., *Hebrew, Latin, French, English: Multilingualism in Jewish-Christian Encounters*, w: *Multilingualism in Medieval Britain (c. 1066–1520). Sources and Analysis*, red. J.A. Jefferson, A. Putter, Turnhout 2013.
- Dodd G., *Trilingualism in the Medieval English Bureaucracy: The Use – and Disuse – of Languages in the Fifteenth-Century Privy Seal Office*, „*Journal of British Studies*” 2012, 51, 2.
- Domino W., *Sądownictwo polubowne na Rusi w późniejszym średniowieczu*, Warszawa 1938.
- Dworzaczek W., *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego*, Warszawa 1971.

- Fenczak A.S., *Wczesnośredniowieczny Przemysł w świetle źródeł historycznych*, w: *Przemysł wczesnośredniowieczny*, red. E. Sosnowska, Warszawa 2010.
- Fenczak A., *W obliczu zmian geopolitycznych i ustrojowych (1340–1389)*, w: *Dzieje Przemysła*, t. 2, cz. 1, red. F. Kiryk, Przemysł 2003.
- Gärtner K., Holtus G., *Die erste deutsch-französische ‚Parallelurkunde‘. Zur Überlieferung und Sprache der Straßburger Eide*, w: *Beiträge zum Sprachkontakt und zu den Urkundensprachen zwischen Maas und Rhein*, red. K. Gärtner, G. Holtus, Trier 1995.
- Gąsiorowski A., *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, wyd. 2, Warszawa 2015.
- Gąsiorowski A., *Podróże panującego w średniowiecznej Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1973, 25, 2.
- Gąsiorowski A., *Sądy nadworne w Brodni*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1971, 23, 1.
- Gębarowicz M., *Jan Andrzej Próchnicki (1553–1633). Mecenas i bibliofil. Szkic z dziejów kultury w epoce kontrreformacji*, Kraków 1980.
- Gołębiowski Ł., *Dzieje Polski za Władysława Jagiełły i Władysława III*, t. 2, Warszawa 1846.
- Goźdz-Roszkowski K., *Zabory dóbr ziemskich dokonywane przez panującego w średniowiecznej Polsce do połowy XV wieku. Studium historyczno-prawne*, Łódź 2017.
- Grusha A., *Kogda i pochemu „ruskiye” pisari koroley pol’skikh i velikikh knyazey litovskikh stali pisat’ skoropis’yu?*, w: *Lituanistyka i wschodoznawstwo. Studia dedykowane Profesorowi Krzysztofowi Pietkiewiczowi*, red. G. Błaszczyk, G. Skrukwa, M. Studenna-Skrukwa, Poznań 2000 [Груша А., *Когда и почему „русские” писари королей польских и великих князей литовских стали писать скорописью?*, w: *Lituanistyka i wschodoznawstwo. Studia dedykowane Profesorowi Krzysztofowi Pietkiewiczowi*, red. G. Błaszczyk, G. Skrukwa, M. Studenna-Skrukwa, Poznań 2000].
- Gzella J., *Małopolska elita władzy w okresie rządów Ludwika Węgierskiego w Polsce w latach 1370–1382*, Toruń 1994.
- Hejnosz W., *Ius Ruthenicae. Przeżytki dawnego ustroju społecznego na Rusi Halickiej w XV wieku*, Lwów 1928.
- Hlaváček I., *Dreisprachigkeit im Bereich der Böhmischen Krone: Zum Phänomen der Sprachbenutzung im böhmischen diplomatischen Material bis zur hussitischen Revolution*, w: *The Development of Literate Mentalities in East Central Europe*, red. A. Adamska, M. Mostert, Turnhout 2004.
- Hrushevskiy M., *Ekonomichnyi stan selian v peremysl’skim starostvi v seredyni XVI v.*, w: *Opysy koroliovshchyn v Ruskykh zemliakh XVI viku*, t. 2, *Liustratsyi zemel Peremyskoj y Sianotskoj*, wyd. M. Hrushevskiy, Lviv 1897 [Грушевський М., *Економічний стан селян в перемишльській старостві в середині XVI в.*, w: *Описи королівщин в Руських землях XVI віку*, t. 2, *Люстрації земель Перемиської й Сяноцької*, wyd. М. Грушевський, Львів 1897].
- Hrushevskiy M., *Istoriia Ukrainy-Rusy*, t. 5, *Suspilno-politychnyi i tserkovnyi ustrii v Ukrainko-ruskykh zemliakh XIV–XVII v.*, Lviv 1905 [Грушевський М., *Історія України-Руси*, t. 5, *Суспільно-політичний і церковний устрій в Українсько-руських землях XIV–XVII в.*, Львів 1905].
- Hrushevskiy M., *Istoriia Ukrainy-Rusy*, t. 6, *Zhytie ekonomichne, kulturne, natsionalne XIV–XVII viki*, Kyiv 1907 [Грушевський М., *Історія України-Руси*, t. 6, *Життя економічне, культурне, національне XIV–XVII віків*, Київ 1907].
- Ingham R., *Language-Mixing in Medieval Latin Documents: Vernacular Articles and Nouns*, w: *Multilingualism in Medieval Britain (c. 1066–1520). Sources and Analysis*, red. J.A. Jefferson, A. Putter, Turnhout 2013.
- Jakubowski B., *Dwór i zbiory Michała Pawlikowskiego w Medyce*, „Rocznik Przemyski” 2022, 58, *Literatura i Język*, 2 (26).

- Janeczek A., *Ethnicity, Religious Disparity and the Formation of the Multicultural Society of Red Ruthenia in the Late Middle Ages*, w: *On the Frontier of Latin Europe. Integration and Segregation in Red Ruthenia, 1350–1600*, red. T. Wünsch, A. Janeczek, Warsaw 2004.
- Janeczek A., *Podhoraj – zaginiony gród pogranicza polsko-ruskiego*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 1985, 33, 1–2.
- Janeczek A., *Polska ekspansja osadnicza w ziemi łwowskiej w XIV–XVI w.*, „Przegląd Historyczny” 1978, 69, 4.
- Janeczek A., *Zróznicowanie etniczne wobec integracji państwowej i stanowej w późnośredniowiecznej Polsce*, w: *Historia społeczna późnego średniowiecza. Nowe badania*, red. S. Gawlas, Warszawa 2011.
- Jaros S., *Iterationen im Grenzraum. Akteure und Felder multikonfessioneller Herrschaftsaushandlung in Kronruthenien (1340–1434)*, Berlin 2021.
- Jurek T., *Język średniowiecznych dokumentów śląskich*, „Kwartalnik Historyczny” 2004, 111, 4.
- Kaczmarczyk Z., *Granowski Wincenty h. Leliwa*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960.
- Kajzer L., *Folwark i stacja królewska w Brodni koło Sieradza*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Archaeologica” 1994, 18.
- Kanzleisprachenforschung. Ein internationales Handbuch*, red. A. Greule et al., Berlin 2012.
- Kapral M., *Danylo Dazhbohovyich Zaderevetskyi – zasnovnyk rodu Danylovyichiv*, w: *Academia. Terra historiae. Studii na poshanu Valerii Smolii*, t. 1, Kyïv 2020 [Капраль М., Данило Дажбогович Заdereвечцький – засновник роду Даниловичів, w: *Academia. Terra historiae. Студії на пошану Валерія Смолія*, t. 1, Kyïv 2020].
- Karczewski D., *Uwagi o początkach osadnictwa klucza łańcuckiego (druga połowa XIV wieku)*, w: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. 1, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków 2012.
- Kiryk F., *Mateszew S., Dzieje Tyczyna*, w: *600 lat Tyczyna (1368–1968)*, red. T. Kowalski, Rzeszów 1973.
- Klebowicz G., *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV–XVI wieku*, Lublin 2013.
- Koczerska M., *Łaska królewska, czyli kontakty władcy z poddanymi w Polsce późnośredniowiecznej*, w: *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*, red. R. Michałowski et al., Warszawa 1997.
- Koczerska M., *Rodzina szlachecka w Polsce późnego średniowiecza*, Warszawa 1975.
- Koperski A., *Badania archeologiczne na terenie Medyki pow. Przemysł, przeprowadzone w roku 1969*, w: *Materiały i sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1968–1969*, Rzeszów 1973.
- Krajewski M., *Dzieje Medyki*, Rzeszów 1982.
- Kuraszkiewicz W., *Gramoty halicko-wołyńskie XIV–XV wieku*, „Byzantinoslavica” 1932, 4, 2.
- Kurtyka J., *Elita małopolska XIII i XIV w. – przerwa czy kontynuacja (na przykładzie Toporów: potomstwo Żegoty wojewody i kasztelana krakowskiego)*, w: *Genealogia – polska elita polityczna w wiekach średnich*, red. J. Wroniszewski, Toruń 1993.
- Kurtyka J., *Krąg rodowy i rodzinny Jana Pakostawica ze Stróżysk i Rzeszowa*, „Przemyskie Zapiski Historyczne” 1988–1989, 6–7.
- Kurtyka J., *Osadnictwo średniowieczne. Początki osady i miasta*, w: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, red. F. Kiryk, Rzeszów 1994.
- Kurtyka J., *Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*, Kraków 1997.
- Kutrzeba S., *Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich, II. Województwo sandomierskie. III–VII. Województwa: łączyckie, sieradzkie, kujawskie, inowrocławskie i ziemia wieluńska. VIII. Województwo ruskie*, Kraków 1901.

- Łoś J., *Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543*, Kraków 1915.
- Maleczyński K., *Urzednicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352–1783*, Lwów 1938.
- Maleczyński K., *Urzednicy grodzcy trembowelscy (1403–1783)*, „Ziemia Czerwieńska” 1936, 2, 2.
- Marzec A., *Urzednicy malopolscy w otoczeniu Wladystawa Lokietka i Kazimierza Wielkiego*, Kraków 2006.
- Mykhailovskiy V., *Elastychna spilnota. Podilska shliakhta v druhii polovyni XIV – 70-kh rokakh XVI st.*, Kyiv 2012 [Михайловський В., Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI ст., Київ 2012].
- Mykhailovskiy V., *Imenuvannia ta pysmowe oznachennia osib u piznoserednovichnykh dokumentakh na prykladi dvomovnoho akta vid 19 zhovtnia 1404 r.*, „Ukrainskyi istorychnyi zhurnal” 2022, 1 [Михайловський В., Іменування та письмове означення осіб у пізньосередньовічних документах на прикладі двомовного акта від 19 жовтня 1404 р., „Український історичний журнал” 2022, 1].
- Mykhailovskiy V., *Istoriia odnogo rozmezhuvannia bilia Krylosa v 1412 rotsi*, „Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna” 2010, 45 [Михайловський В., Історія одного розмежування біля Крилоса в 1412 році, „Вісник Львівського університету. Серія історична” 2010, 45].
- Mykhailovskiy V., *Na marhinesi dokumenta podilskoho kniazia Fedora Koriatovycha vid 1392 r.*, „Ruthenica” 2016, 13 [Михайловський В., На марґінесі документа подільського князя Федора Коріатовича від 1392 р., „Ruthenica” 2016, 13].
- Mykhailovskiy V., *Za shcho sperechalysia korol Vladyslav II Yagailo z Yadvoigoiu Piletskoiu ta Elzhebotoiu Granovskoiu: sprava Tychuna u okolyts 1404 r.*, „Ruthenica” 2022, 17 [Михайловський В., За що сперечалися король Владислав II Ягайло з Ядвіґою Пілецькою та Ельжбетою Грановською: справа Тичина й околиць 1404 р., „Ruthenica” 2022, 17].
- Niemczyk K., *Kilka uwag do genealogii Elzbiety Pileckiej-Granowskiej i jej rodziny*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2009, 1 (5).
- Odnorozhenko O.A., *Rodova heraldyka Ruskoho korolivstva ta Ruskykh zemel Korony Polskoi XIV–XVI st.*, Kharkiv 2009 [Однороженко О.А., Родова геральдика Руського королівства та Руських земель Корони Польської XIV – XVI ст., Харків 2009].
- Olszowy-Schlanger J., *The Money Language: Latin and Hebrew in Jewish Legal Contracts from Medieval England, w: Studies in the History of Culture and Science. A Tribute to Gad Freudenthal*, Leiden 2011.
- Pashin S.S., *Chervonorusskiye akty XIV–XV vv. i gramoty knyazya L'va Danilovicha*, Tyumen' 1996 [Пашин С.С., Червонорусские акты XIV–XV вв. и грамоты князя Льва Даниловича, Тюмень 1996].
- Pashin S.S., *Krupneyshiye galitskiye boyare vtoroy poloviny XIV veka i ikh potomki*, „Vestnik Udmurtskogo universiteta”, seriya istoriya i filologiya 32, 2021, 1 [Пашин С.С., Крупнейшие галицкие бояре второй половины XIV века и их потомки, „Вестник Удмуртского университета”, серия история и филология 32, 2021, 1].
- Pashin S.S., *Peremyshl'skaya shlyakhta vtoroy poloviny XIV – nachala XVI veka. Istoriko-genealogicheskoye issledovaniye*, Tyumen' 2001 [Пашин С.С., Перемышльская шляхта второй половины XIV – начала XVI века. Историко-генеалогическое исследование, Тюмень 2001].
- Pashin S.S., *Zemyane iz sanotskogo sela Dobra v XV veke*, „Evropa. Mezhdunarodnyy al'manakh” 2003, 3 [Пашин С.С., Земляне из саноцкого села Добра в XV веке, „Европа. Международный альманах” 2003, 3].
- Pawiński A., *Sejmiki ziemskie*, Warszawa 1895.
- Pawłowski F., *Premislia sacra, sive series et gesta episcoporum r. L. Premisliensium*, Cracoviae 1870.

- Perry M.J., *A Cultural History of Bilingual Charters from Catalonia: Language and Identity*, „The Jewish Quarterly Review” 2021, 111, 2.
- Perry M.J., *Hatpasah – Jewish translata documents from medieval Catalonia: formulae, law and society*, „Journal of Medieval Iberian Studies” 2018, 10, 2.
- Pohoralskyi Ya., *Do lokalizatsii dvokh litopysnykh punktiv XII–XIII st. na terytorii Peremyslshkoi zemli*, „Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk” 2012, 16 [Погоральський Я., *До локалізації двох літописних пунктів XII–XIII ст. на території Перемишльської землі*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник” 2012, 16].
- Polekhov S.V., *Yarlyk khana Toktamysya pol'skomu korolyu Vladislavu II Yagaylu 1393 goda. Problema proiskhozhdeniya drevnerusskogo teksta*, „Zolotoordynskoye obozreniye” 2021, 9, 2 [Полехов С.В., *Ярлык хана Токтамыша польскому королю Владиславу II Ягайлу 1393 года. Проблема происхождения древнерусского текста*, „Золотоордынское обозрение” 2021, 9, 2].
- Polishchuk V., *Shliakhetskyi rid Mykulynskykh na Skhidnomu Podilli u XV – na pochatku XVII stolit: henealohiia ta pytannia uspadkuvannia Mykulyntsiu vid podil'skoho starosty kniaziv Koriatovychiv Hrynka Sokoletskeho*, „Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka” 2021, 274 [Поліщук В., *Шляхетський рід Микулинських на Східному Поділлі у XV – на початку XVII століть: генеалогія та питання успадкування Микулинців від подільського старости князів Коріатовичів Гринька Соколецького*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка” 2021, 274].
- Prochaska A., *Do krytyki opowiadania Długosza o Elżbiecie Granowskiej*, „Kwartalnik Historyczny” 1896, 10.
- Proksa M., *Studia nad zamkami i dworami ziemi przemyskiej od połowy XIV do początków XVIII wieku*, Przemysł 2001.
- Ratych O.O., *Horodyshcha v selakh Dobrostany i Stradch na Lvivshchyni*, „Arkheolohiia” 1966, 20 [Ратич О.О., *Городища в селах Добростани і Страдч на Львівщині*, „Археологія” 1966, 20].
- Richter M., *Die Sprachenpolitik Karls des Großen*, „Sprachwissenschaft” 1982, 7, 3–4 (prez-druk w: Richter M., *Studies in Medieval Language and Culture*, Dublin 1995).
- Samsonowicz H., *„Historia opowiadana” w polskim średniowieczu*, „Przegląd Historyczny” 1992, 83, 3.
- Schnayder J., *Salustiuszowe echa w „Historii Polski” Długosza*, „Eos” 1952–1953, 46, 2.
- Schneider R., *Formen und Motive mittelalterlicher Sprachenpolitik*, w: *Lectiones eruditorum extraneorum in facultate philosophica Universitatis Carolinae Pragensis factae*, fasc. 5, Praha 1998.
- Schneider R., *Sprachenpolitik im Mittelalter*, w: *Sprachenpolitik in Grenzregionen*, red. R. Marti, Saarbrücken 1996.
- Schulze U., *Lateinisch-deutsche Parallelurkunden des 13. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Syntax der mittelhochdeutschen Urkundensprache*, München 1975.
- Sharpe R., *Peoples and Languages in Eleventh- and Twelfth-Century Britain and Ireland: Reading the Charter Evidence*, w: *The Reality behind Charter Diplomatic in Anglo-Norman Britain*, red. D. Broun, Glasgow 2011.
- Shyshak V., Liaska V., *Rannoserednovichnyi poselenskyi kompleks poblyzu sela Dobrostany na Roztochchi*, „Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu” 2013, 17 [Шишак В., Ляска В., *Ранньосередньовічний поселенський комплекс поблизу села Добростани на Розточчі*, „Археологічні дослідження Львівського університету” 2013, 17].
- Sikora F., *Krąg rodzinny i dworski Dymitra z Goraja i jego rola na Rusi*, w: *Genealogia – kręgi zawodowe i grupy interesu w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red.

- J. Wroniszewski, Toruń 1989 (przedruk w: Sikora F., *Małopolskie późne średniowiecze. Ludzie i instytucje. Wybór pism*, Warszawa 2017).
- Slovník staroukrajinskoi mowy XIV–XV st.*, t. 1, Kyiv 1977 [*Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, t. 1, Київ 1977].
- Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, red. A. Gąsiorowski, T. Jurek, cz. 1, z. 4, oprac. S. Chmielewski et al., Wrocław 1987.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. 5, z. 1, red. T. Jurek, oprac. P. Dembiński et al., Poznań 2011.
- Smutok I., *Szlachta ruska ziemi przemyskiej (XIV–XVIII w.). Analiza historyczno-genealogiczna*, Przemysł 2021.
- Sperka J., *Borschnitzowie na Rusi Czerwonej w XIV–XV wieku*, w: *Miasta – ludzie – instytucje – znaki. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesor Bożenie Wyrozumskiej w 75. rocznicę urodzin*, red. Z. Piech, Kraków 2008.
- Sperka J., *Elżbieta z Pilicy Granowska i król Władysław Jagiełło. Kulisy wielkiej miłości*, w: *Miłość w czasach dawnych*, red. B. Możejko, A. Paner, Gdańsk 2009.
- Sperka J., *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1379–1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*, Katowice 2006.
- Sperka J., *Z dziejów migracji rycerstwa śląskiego na ziemi Rusi Koronnej w końcu XIV i w początkach XV wieku (wstępne rozpoznanie)*, w: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. 1, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków 2012.
- Sroka S.A., *Transfixum – przykład niecodziennego średniowiecznego dokumentu*, w: *Miasta – ludzie – instytucje – znaki. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesor Bożenie Wyrozumskiej w 75. rocznicę urodzin*, red. Z. Piech, Kraków 2008.
- Sułkowska-Kurasiowa I., *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawonów i pierwszych Jagiellonów 1370–1444*, Warszawa 1977.
- Sułkowska-Kurasiowa I., *Doradcy Władysława Jagiełły*, w: *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej*, t. 2, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1982.
- Suproniuk A., *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374–1426)*, Warszawa 1998.
- Szust Z., *Średniowiecze Łańcuta*, Łańcut 1957.
- Szyska J., *Dobra pomorzańskie Kierdejów (Kierdejowiczów) w ziemi lwowskiej w XV wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2020, 12 (16).
- Szyska J., *Formowanie i organizacja dóbr monarszych w ziemi lwowskiej od połowy XIV do początku XVI wieku*, Kraków 2016.
- Tęgowski J., *Sprawa przyłączenia Podola do Korony Polskiej w końcu XIV wieku*, „Teki Krakowskie” 1997, 5.
- Trajdos T.M., *Dobroczynicy mendikantów średniowiecznego Lwowa*, w: *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej*, t. 8, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1999.
- Uhlířová V., *K problematycy český psaných listin předhusistské doby*, „Sborník archivních prací” 1964, 14, 1.
- Urzednicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Przyboś, Wrocław 1987.
- Vocabulaire international de la diplomatie*, red. M.M. Cárceł Ortí, València 1994.
- Wac E., *Kilka uwag o działalności gospodarczej panów z Pilicy w XIV–XVI wieku*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” 2004, Folia 21, „Studia Historica” 3.
- Węcowski P., *Działalność publiczna możnowładztwa małopolskiego w późnym średniowieczu*, Warszawa 1998.
- Węcowski P., *Krakowskie wiece sądowe i ich rola w życiu politycznym w czasach panowania Władysława Jagiełły*, „Kwartalnik Historyczny” 1998, 105, 3.
- Widajewicz J., *Z przeszłości Buszcza*, Poznań 1925.

- Wilamowski M., *Rejestr skarg ziemian samborskich na starostę Jana Odrowąża. Nieznane źródło do dziejów konfliktów społecznych na Rusi Czerwonej w drugiej połowie XV wieku*, w: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. 2, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków 2012.
- Wilamowski M., *Stanisław Dawidowski (z Dawidowa) h. Wilczekosy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 42, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2003.
- Wilska M., *Mazowieckie środowisko dworskie Janusza Starszego. Studium społeczne*, Warszawa 2012.
- Wilska M., *Pilik (Pilikowic) Piotr*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 26, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.
- Winer R., *Jews in and out of Latin Notarial Culture: Analyzing Hebrew Notations on Latin Contracts in Thirteenth-Century Perpignan and Barcelona*, w: *Entangled Histories. Knowledge, Authority, and Jewish Culture in the Thirteenth Century*, red. E. Baumgarten, R. Mazo Karras, K. Mesler, Philadelphia 2017.
- Winiarz A., *Polskie prawo dziedziczenia kobiet w wiekach średnich*, „Kwartalnik Historyczny” 1896, 10.
- Winiarz A., *Polskie prawo majątkowe-małżeńskie w wiekach średnich*, Kraków 1898 (nadb. z: *Rozprawy Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie*, t. 37).
- Wolski M., *Dzieje Pruchnika i okolic do końca XVI wieku*, w: *Pruchnik. Studia z dziejów miasta i okolic*, red. M. Wolski, Kraków 2014.
- Wolski M., *O urzędzie koniuszego przemyskiego i królewskim stadzie koni pod Przemyślem*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2022, 84.
- Wünsch Th., *Verschriftlichung und Politik in Rotrußland (14.–15. Jh.): Zum kulturgeschichtlichen Aussagewert mittelalterlicher Gerichtsaufzeichnungen*, w: *The Development of Literate Mentalities in East Central Europe*, red. A. Adamska, M. Mostert, Turnhout 2004.
- Wyrostek L., *Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 1931–1932, 11.
- Wyrozumka B., *Otto z Pilicy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 24, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979.
- Zazuliak J., *Formation of the knightly Korčak clan and the politics of kinship of the Przemyśl magnates of Ruthenian origin in the fifteenth century*, w: *Litauen und Ruthenien. Studien zu einer transkulturellen Kommunikationsregion (15.–18. Jahrhundert)*, red. S. Rohdewald, D. Frick, S. Wiederkehr, Wiesbaden 2007.
- Zazuliak Yu., *Veri et perpetui terrarum Russie heredes: shliakhy lehitymatsii prav na zemelnu vlasnist sered ruskoj shliakhty v seredyni XV st.*, „Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna” 1999, 34 [Зазуляк Ю., *Veri et perpetui terrarum Russie heredes: шляхи легітимації прав на земельну власність серед руської шляхти в середині XV ст.*, „Вісник Львівського університету. Серія історична” 1999, 34].
- Zazulyak Y., *Ego huic inscriptione non credo, ... ipse scribere potuit, quod voluit: Law, Literacy, and Daily Life in Late Medieval Galicia*, „Medium Aevum Quotidianum” 2008, 57.
- Żaki A., *Dzieje Świrza. Średniowiecze*, Legnica 2007.

Websites (Strony internetowe)

<https://www.cei.lmu.de/VID/#71> [dostęp: 1.03.2024].

NOTA O AUTORZE

Andrzej Janeczek – dr hab., profesor w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN, kierownik Ośrodka Historii Kultury Materialnej Średniowiecza i Czasów Nowożytnych;

zajmuje się historią społeczną i gospodarczą późnego średniowiecza i czasów wczesnonowoczesnych, a szczególnie dziejami osadnictwa, tematyką miejską, geografiami historyczną, kwestiami etnicznymi, migracjami, pograniczami kulturowymi. Obszar badań to Europa Środkowo-Wschodnia, wschodnie ziemie Rzeczypospolitej, zwłaszcza Ruś Czerwona.

ABOUT THE AUTHOR

Andrzej Janeczek – PhD with habilitation, professor at the Institute of Archaeology and Ethnology, Polish Academy of Sciences, head of the Centre for History of Medieval and Modern Material Culture; his interests include the social and economic history of the late Middle Ages and early Modern Times, especially the history of settlements, urban themes, historical geography, ethnic issues, migrations, cultural borderlands. The area of research is Central and Eastern Europe, the eastern lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth, especially Red Ruthenia.